

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

Факультет іноземних мов

Кафедра англійської мови та методики її навчання

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Розвиток граматичних навичок учнів старших класів закладів загальної середньої освіти на основі індуктивного підходу»

Здобувачки/здобувача 2 курсу групи 2 МСОА
Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальності 014 Середня освіта
(за предметними спеціальностями)
Предметної спеціальності 014.02 Середня освіта
(англійська мова та зарубіжна література)
Спеціалізації 014.021 Англійська мова та зарубіжна література
Додаткової спеціалізації 014.022 Німецька мова
та зарубіжна література

Рудої Каріни Сергіївни

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
посилання на відповідне джерело

Науковий керівник
ПІБ,
кандидат педагогічних наук, доцент

_____ Руда К. С. _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

_____ Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2025 рік

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційну роботу присвячено теоретичному обґрунтуванню та практичній перевірці ефективності індуктивного підходу у формуванні граматичних навичок учнів старших класів. У роботі розкрито сутність граматичної компетентності, окреслено її місце у структурі іншомовної комунікативної компетентності та визначено особливості засвоєння граматики в старшій школі. Проаналізовано сучасні підходи до навчання граматики та уточнено переваги й обмеження індуктивного методу. Детально описано етапи формування граматичних навичок відповідно до індуктивної стратегії та здійснено аналіз психолінгвістичних передумов, що забезпечують її результативність. Розроблено комплекс вправ, який включає завдання на ознайомлення, осмислення, тренування та застосування граматичних структур у мовленні. У роботі подано опис методики проведення пробного навчання, наведено аналіз результатів експерименту та сформульовано методичні рекомендації щодо використання індуктивного підходу в освітньому процесі.

Ключові слова: індуктивний підхід, граматичні навички, граматична компетентність, комунікативне навчання, старшокласники.

ABSTRACT

The qualification paper provides a theoretical rationale and experimental verification of the effectiveness of the inductive approach in developing grammatical skills among senior secondary school students. The study outlines the concept of grammatical competence, its role within communicative language competence, and the specific features of grammar acquisition at the high school level. Contemporary approaches to grammar instruction are analyzed, and the advantages and limitations of the inductive method are specified. The stages of grammatical skill formation within the inductive strategy are described in detail, along with the psycholinguistic principles that ensure its effectiveness. A system of exercises is developed, including tasks for noticing, understanding, practice, and production of grammatical structures in communication. The methodology of the experimental teaching is presented, the results are analyzed, and methodological recommendations for implementing the inductive approach in English language teaching are formulated.

Keywords: inductive approach, grammatical skills, grammatical competence, communicative teaching, senior students.

ЗМІСТ

ЗМІСТ	4
Вступ.....	1
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ В КОНТЕКСТІ ІНДУКТИВНОГО ПІДХОДУ.....	5
1.1 Розвиток граматичних навичок як складова формування іншомовної комунікативної компетентності.	5
1.2 Зміст формування граматичних навичок учнів старших класів закладу загальної середньої освіти	10
1.3 Індуктивний підхід у навчанні граматики: сутність, переваги та обмеження.	15
1.4 Етапи та вправи розвитку іншомовних граматичних навичок	20
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ ВИКОРИСТАННЯМ ІНДУКТИВНОГО ПІДХОДУ	27
2.1.Організація та проведення пробного навчання.....	27
2.2.Комплекс вправ для формування граматичних навичок відповідно до індуктивного підходу.....	38
2.3. Аналіз результатів проведеного дослідження	54
2.4. Методичні рекомендації для вчителів щодо застосування індуктивного підходу для навчання граматичного матеріалу	58
Висновки до розділу 2.....	60
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	Error! Bookmark not defined.
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64

Вступ

Актуальність теми дослідження обумовлена сучасними тенденціями в педагогічній науці, які спрямовані на оптимізацію процесу навчання іноземних мов, зокрема, підвищення ефективності формування граматичних навичок. В умовах глобалізації та інтеграції в міжнародне співтовариство, вміння володіння іноземною мовою є необхідною умовою для успішної комунікації. Зокрема, граматики іноземної мови є базовим елементом, який дозволяє учням старших класів не лише будувати правильні речення, але й чітко виражати свої думки у різних комунікативних ситуаціях. Проте традиційні методи викладання граматики не завжди відповідають сучасним вимогам, які орієнтовані на активне використання мови в реальних умовах спілкування. Це створює потребу в пошуку нових підходів у викладанні граматичних структур, серед яких особливе місце займає індуктивний підхід.

Теоретичну основу дослідження становлять фундаментальні праці вітчизняних та закордонних науковців з питань методики навчання іноземних мов, зокрема: положення комунікативно-орієнтованого підходу до навчання іноземних мов (О. Бігич, Н. Бориско, С. Ніколаєва та ін.); психолінгвістичні теорії засвоєння другої мови, зокрема концепція природного оволодіння мови – acquisition та цілеспрямованого її вивчення – learning, гіпотеза зрозумілого ознайомлення з навчальним матеріалом – input С. Крешена, а також дослідження Р. Елліса вивчення граматики в процесі засвоєння другої мови; сучасні погляди на педагогічну граматику та її динамічний характер (Д. Ларсен-Фрімен, Дж. Річардс, Р. Реппен); праці, присвячені методам викладання граматики та їх практичній реалізації (С. Торнбері, П. Ур); дослідження індуктивних методів навчання та їх ефективності (М. Прінс, Р. Фелдер, М. Обедат, М. Аломарі); а також праці, присвячені розвитку граматичних навичок (Ж. Вітлін, Н. Складенко) та особливостям викладання граматики в школі.

Розробка комплексу вправ із застосуванням індуктивного підходу в процесі навчання граматичних навичок старшокласників та методичних

рекомендацій для вчителів щодо даної проблеми є надзвичайно важливою для вдосконалення якості навчання англійської мови в закладах загальної середньої освіти, орієнтації освітнього процесу на учнів, розвитку в них умінь критично мислити, аналізувати.

Об'єктом дослідження є процес формування граматичних навичок учнів старших класів.

Предметом дослідження є застосування індуктивного підходу у процесі формування граматичних навичок у старшокласників на уроках іноземних англійської мови.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування і практична апробація індуктивного підходу у процесі формування граматичних навичок учнів старших класів, а також розробка комплексу вправ та методичних рекомендацій щодо методики застосування індуктивного підходу в навчальному процесі.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання:

- провести порівняльний аналіз традиційних і індуктивних методів викладання граматики;
- здійснити огляд наукових джерел, що висвітлюють сучасні підходи до викладання граматики іноземних мов;
- підготувати комплекс вправ із використанням індуктивного методу навчання граматики англійської мови у старших класах;
- апробувати комплекс вправ із використанням індуктивного методу навчання граматики англійської мови під час пробного навчання у старшому класі закладу загальної середньої освіти;
- розробити методичні рекомендації щодо використання індуктивного підходу в загальноосвітніх школах;

Методи дослідження, що використовуються для досягнення поставленої мети, включають теоретичні (аналіз літератури, порівняння, узагальнення) та емпіричні (спостереження, експеримент, анкетування) методи. Теоретичні методи дозволяють дослідити та узагальнити існуючі підходи до навчання

граматики, тоді як емпіричні методи дають змогу безпосередньо перевірити ефективність індуктивного методу у навчальному процесі.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що здійснюється комплексне теоретичне і практичне дослідження застосування індуктивного підходу до навчання граматичних навичок учнів старших класів. Всебічно розкрито основні засади індуктивного методу, його вплив на опанування граматики учнями залишається беззаперечним. Також ретельно розроблена система вправ забезпечує краще засвоєння граматичних конструкцій та розширює розуміння індуктивного навчання. Особливу увагу приділено застосуванню цього підходу саме для учнів старших класів під час вивчення іноземних мов.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці комплексу вправ для формування граматичних навичок у старшокласників із застосуванням індуктивного підходу та методичних рекомендацій для вчителів іноземних мов щодо застосування індуктивного підходу на уроці англійської мови. Зазначене дозволить не тільки покращити рівень граматичної компетентності учнів, а й активно сприяти розвитку їхньої здатності до самостійного вивчення та використання іноземної мови в різноманітних комунікативних ситуаціях.

Апробація результатів дослідження

1. Руда, К. С. Індуктивне навчання граматики як засіб формування граматичної компетентності // Мова в міждисциплінарному контексті безперервної освіти: збірник матеріалів XIII Всеукраїнської студентської Інтернет-конференції (02–04 квітня 2025 р.) / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2025. С. 104–106.

2. Руда, К. С. Порівняльний аналіз індуктивного та дедуктивного підходів у навчанні граматики в старшій школі // Актуальні проблеми лінгвістики, перекладознавства, методики навчання іноземних мов та зарубіжної літератури в сучасному освітньому просторі: матеріали

всеукраїнської науково-практичної конференції (20 травня 2025 р.)/ гол. ред. О. М. Ігнатова. Вінниця : ТОВ «Друк Плюс», 2025. Вип. 1. С. 188-189.

3. Руда, К. С. Потенційні можливості індуктивного навчання граматики англійської мови в старших класах // VI Всеукраїнська студентська науково-практична Інтернет-конференція «Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації» (21 листопада 2024 р.) / Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2024.

4. Руда, К. С. Роль індуктивного підходу в навчанні граматики іноземної мови старшокласників // Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 жовтня 2024 р.) / гол. ред. О. М. Ігнатова. – Вінниця : ТОВ «Друк Плюс», 2024.

5. Lisnychenko A., Ruda K. GRAMMATICAL COMPETENCE FORMATION IN SENIOR PUPILS: AN INDUCTIVE APPROACH. JournalOfCross-Cultural Education. №6 (2).

Загальна кількість публікацій: 5.

Структура роботи. Дана робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (- найменувань). Загальний обсяг роботи - 74сторінки, з них 62 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ В КОНТЕКСТІ ІНДУКТИВНОГО ПІДХОДУ.

1.1 Розвиток граматичних навичок як складова формування іншомовної комунікативної компетентності.

Граматики посідає чільне місце в навчанні іноземній мові. Вона допомагає зрозуміти структуру мови, її закономірності та систему правил, зв'язок між словами в реченні та способи утворення мовних одиниць. Іншомовна граматики охоплює два ключові аспекти: морфологію (будова слова) та синтаксис (структура речення). Предметом вивчення граматики є певний порядок поєднання слів та типи слів, які вживаються у різних граматичних структурах [56, с.1-2]. Цей тип зв'язку показано в таблиці 1.1:

Таблиця 1.1

1	2	3	4	5
We	are	not	at	work
They	are		at	home
Mom	is		in	bed
I	am		in	School

Порядок елементів у реченні є досить фіксованим, що забезпечує чіткість висловлювань та допомагає уникати помилок. Кожен елемент речення виконує конкретну функцію: іменники або займенники становлять його основу, дієслова визначають дії або стан, тоді як прийменники та інші уточнюючі елементи формують контекст і забезпечують логічний зв'язок між частинами речення.

Згідно з дослідженнями П. Ур, граматики є фундаментальною основою для навчання мовних структур і допомагає учням зрозуміти принципи формування та використання речень [57, с. 75]. Оскільки учні часто інтерпретують правила рідної мови, застосовуючи їх до іноземної, що нерідко призводить до помилок у виборі граматичних форм, граматики стає необхідним інструментом для правильного розуміння та відтворення мовленнєвих структур.

Знання граматики сприяє розвитку всіх аспектів мовленнєвої діяльності: говоріння, письма, читання та аудіювання[37].Завдяки розумінню граматичних правил, учні можуть логічно і правильно формулювати свої думки усно та на письмі, легко розуміти складні мовні конструкції та швидко розпізнавати граматичні форми під час прослуховування [63; 56, с. 4].

О. Бігич підкреслює, що граматичні знання відіграють надзвичайно важливу роль у вільному іншомовному спілкуванні, забезпечуючи точність і плавність мовлення. Наприклад, репродуктивні граматичні навички дозволяють учням самостійно створювати правильні граматичні структури. Це дає можливість чітко висловлювати ідеї як в усній, так і в письмовій формі, зважаючи на контекст, ситуацію спілкування та зміст повідомлення. Водночас, рецептивні навички допомагають розуміти інших, розпізнаючи граматичні форми та зіставляючи їх із відповідним значенням. Зрештою, формування граматичної свідомості – це не просто запам'ятовування правил, а глибоке осмислення власного мовлення, здатність аналізувати граматичні конструкції та, як результат, ефективніше опановувати іншомовну комунікативну компетентність (ІКК) [1, с.240].

Значний внесок у розуміння граматичної компетентності зробив І. Зязюн. Він визначає це поняття як «здатність носія мови розрізняти, розуміти та застосовувати граматичні структури та правила у мовленні» [12, с. 34]. Подібно до інших мовознавців, він досліджує граматичну компетентність у різних контекстах: розвитку мовленнєвих навичок у дітей, викладання іноземних мов, а також лінгвістичного аналізу. І. Зязюн наголошує, що граматична компетентність є інтегральною частиною мовної компетентності та мовленнєвого розвитку, що обумовлює її дослідження з різних точок зору у лінгвістиці та мовознавстві [12, с. 35].

Згідно з поглядами С. Ніколаєвої, вивчення граматики іноземної мови є необхідним елементом досягнення практичної мети навчання, що полягає в «оволодінні комунікативною компетентністю на рівні, достатньому для іншомовного спілкування в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі у типових

ситуаціях» [8, с. 39]. Вона наголошує, що формування граматичної компетентності охоплює не тільки розпізнавання правильних граматичних конструкцій, а й здатність свідомо застосовувати мовні засоби. Це вимагає розуміння принципів поєднання лексичних одиниць у значущі висловлювання та вміння формувати власні думки. Відтак, ключовим для практичного володіння мовою як засобом комунікації є здатність гнучко змінювати й комбінувати слова для побудови коректних словосполучень і речень [9, с. 54].

Дослідник І. Тригуб аналізує складові граматичної компетентності як невід'ємну частину мовної компетенції у сфері лінгвістики та навчання мов. Він визначає кілька ключових аспектів граматичної компетентності:

- Фонологічна компетентність – здатність розпізнавати та правильно використовувати звукові структури мови, що включає знання про фонему, фонотактику та правила вимови.

- Морфологічна компетентність – знання морфологічних правил, які регулюють утворення та зміну слів, включаючи закінчення, прийменники, сполучники та інші морфологічні елементи.

- Синтаксична компетентність – вміння розпізнавати та використовувати синтаксичні структури, що охоплює порядок слів, будову речень і фраз, а також формування граматично правильних висловлювань.

- Семантична компетентність – розуміння значення слів, фраз і речень, здатність розрізняти семантичні відтінки та використовувати мовні одиниці відповідно до їхнього контексту.

- Прагматична компетентність – навичка доречного використання мовлення у конкретних комунікативних ситуаціях, що передбачає розуміння інтенцій, емоцій та соціокультурних особливостей спілкування [16, с. 75].

На думку І. Тригуба, складові граматичної компетентності тісно взаємопов'язані, і саме вони формують її основу. Це дозволяє ефективно й коректно використовувати мову в різноманітних ситуаціях спілкування [16, с. 75].

У сучасній методиці навчання іноземної мови існує кілька основних підходів до формування граматичної компетентності. Кожен з них має свої особливості та застосовується залежно від навчальних цілей, потреб учнів і контексту навчання:

- Традиційний граматичний підхід – зосереджений на прямому вивченні граматичних правил, морфології та синтаксису. Учні запам'ятовують правила та виконують вправи для їхнього закріплення, з акцентом на відповідності між словами та граматичними конструкціями.
- Комунікативний (контекстуальний) підхід – метою якого є використання мови в реальних життєвих ситуаціях. Учні засвоюють граматичні структури через комунікативні завдання, які моделюють природне спілкування, що сприяє розвитку мовленнєвих навичок.
- Метод проєктів – передбачає виконання практичних завдань, під час яких учні застосовують граматичні структури для досягнення конкретних цілей. Це може бути написання есе, створення презентацій або проведення міні-досліджень, що мотивує їх до активного використання граматики в осмисленому контексті.
- Метод імітації – базується на створенні максимально природного мовного середовища. Учні засвоюють граматичні конструкції через слухання, спілкування та аналіз автентичних діалогів, що наближає процес навчання до природного оволодіння мовою.
- Інтегрований підхід – передбачає вивчення граматики як частини загального мовного розвитку. Граматичні вправи поєднуються з практикою читання, письма, аудіювання та говоріння, забезпечуючи комплексне формування мовних навичок [14, с. 16].
- Індуктивний підхід – полягає у самостійному виведенні учнями граматичних правил на основі аналізу мовного матеріалу, що сприяє розвитку критичного мислення та глибшому засвоєнню матеріалу [64; 61;26].

- Дедуктивний підхід –передбачає пояснення граматичних правил учителем із подальшим виконанням вправ на їх закріплення, що є ефективним для початкового етапу або складних тем [18; 53; 40].

Кожен із цих підходів має свої переваги та недоліки. Їхній вибір залежить від поставлених навчальних цілей, індивідуальних характеристик учнів та методичних переконань викладача. Важливо гнучко адаптувати обраний підхід до потреб конкретної аудиторії, що є запорукою ефективного засвоєння граматичних структур.

Для кращого засвоєння граматичних структур Д. Ларсен-Фріман та Дж. Річардс і Р. Реппен акцентують увагу на функціональному підході до вивчення граматики, де граматичні структури вивчаються в процесі їх використання [42; 52]. На приклад, під час вивчення умовного способу вчитель може надавати зразки речень про події з реального життя. Р. Елліс додає, що ключовим елементом для засвоєння нового матеріалу з граматики є індивідуальний підхід, який враховує рівень знань та потреби учнів [29]. Порівняльні дослідження показують, що комунікативно-орієнтовані методи навчання граматики забезпечують глибше розуміння граматичних структур і сприяють вищій мотивації учнів порівняно з традиційними підходами [31, с. 283]

Необхідно зазначити, що навчання граматики є невід'ємною частиною шкільної програми, адже завдяки цьому забезпечується основа для всіх мовних навичок. На думку дослідників, граматика повинна викладатися інтегровано, як частина мовленнєвих завдань пов'язаних з контекстом [57, с.77; 23]. Наприклад, через читання текстів учні можуть вичити нові граматичні конструкції [33, с. 425]. С. Торнбурі підкреслює, що такі теми як вживання умовного способу, граматичні часи та їх узгодження, є ключовими для старшокласників, оскільки вони часто використовуються у письмі та спілкуванні [56].

Згідно з документами Ради Європи, граматична компетентність є важливою частиною мовної компетентності. Остання, у свою чергу, охоплює здатність розуміти, використовувати та створювати мовлення у

найрізноманітніших комунікативних ситуаціях. У цьому контексті граматична компетентність – це не лише знання граматичних правил, а й вміння правильно та впевнено застосовувати їх в усному та писемному мовленні [3, с. 107-108].

Дослідження психолінгвістів та методистів навчання іноземних мов незмінно вказують на те, наскільки складним є процес засвоєння граматики. Серед найвпливовіших концепцій, що допомагають це зрозуміти, виділяється теорія Стівена Крашена. Вона є однією з головних психолінгвістичних засад, яка обґрунтовує ефективність індуктивного підходу. С. Крашен розрізняє “acquisition” (тобто підсвідоме, природне засвоєння мови через достатній та зрозумілий мовний вклад) та “learning” (свідоме вивчення граматичних правил) [41, с. 81]. Він наголошує, що найкраще засвоєння граматики відбувається тоді, коли учні отримують багато зрозумілого мовного матеріалу в цікавому для них контексті, а не просто завчають правила ізольовано [41, с. 81–83]. Саме такий принцип і реалізує індуктивний підхід, максимально наближаючи навчання до природного процесу оволодіння мовою, адже учні самостійно виводять граматичні закономірності з контекстуальних прикладів.

Отже, аналіз праць багатьох науковців дає підстави стверджувати, що граMATика є фундаментом іншомовної комунікативної компетентності. Вона не лише забезпечує ефективність і точність мовлення, а й активно сприяє розвитку всіх основних мовленнєвих навичок, надаючи учням змогу вільно використовувати мову в реальних життєвих ситуаціях.

1.2 Зміст формування граматичних навичок учнів старших класів закладу загальної середньої освіти

Сучасна методика навчання іноземних мов демонструє зростаючий інтерес до формування граматичних навичок. Вони є як основною метою вивчення граматичного матеріалу, так і ключовим елементом для розвитку загальної граматичної компетентності.

Згідно з П. Ур, ефективне навчання граматики має ґрунтуватися на поєднанні теоретичних знань із їхнім практичним застосуванням у мовленнєвій діяльності [57]. Важливо відзначити, що, на відміну від рідної мови, іноземна грамика рідко засвоюється виключно практичним шляхом, без свідомого опанування правил. Саме тому знання цих правил значно полегшує та прискорює практичне оволодіння мовою. У цьому контексті практична спрямованість навчання проявляється, зокрема, у ретельному відборі граматичного мінімуму, де граматичні навички посідають особливе місце.

У цьому аспекті мовлення можна умовно виділити такі компоненти:

1. Граматичний активний або пасивний мінімум;
2. Певні труднощі його засвоєння для окремої мовленнєвої групи учнів;
3. Характеристика та специфіка взаємодії психологічних навичок з фонетичними та лексичними у мовленні;
4. Граматичні поняття та засоби, що відсутні у рідній мові [15, с. 30].

У навчальному процесі граматичні компоненти відображаються через мовні одиниці. Саме тому надзвичайно важливо розуміти методику організації граматичного матеріалу в кожній іноземній мові, адже це дозволяє виявити спільні риси та відмінності між ними. Згідно з дослідниками, для ефективного викладання граматики необхідно класифікувати граматичні явища за ступенем їхньої складності. Крім того, засвоєння граматичного матеріалу часто ускладнюється впливом рідної мови (так звана міжмовна інтерференція) та особливостями самої іноземної мови (внутрішньомовна інтерференція). Це вимагає від учнів ретельного аналізу граматичних явищ обох мов, щоб усвідомити їхні подібності та розбіжності [15, с. 35; 47; 49].

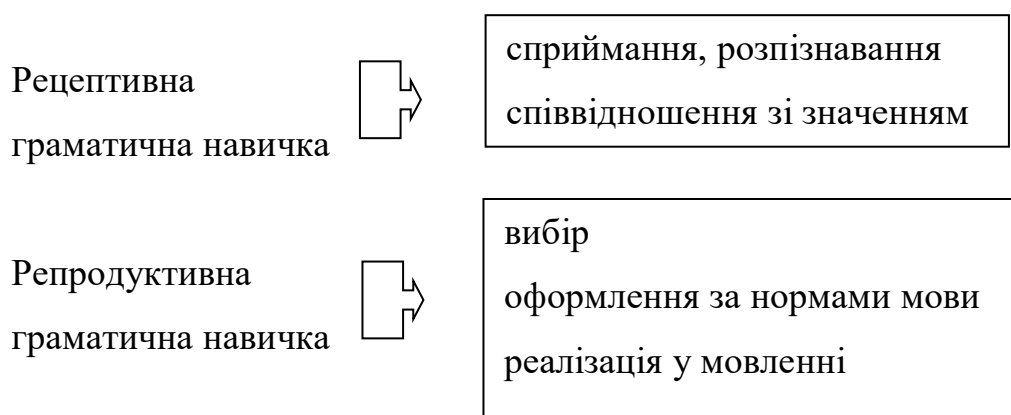
Говорячи про граматичні навички, насамперед важливо визначити їхню сутність, ключові характеристики, види та умови формування в методичній літературі. Отже, граматичні навички – це послідовне, правильне, автоматизоване, ситуативно та контекстуально доречне використання й розуміння мовних засобів у всіх видах мовленнєвої діяльності. Вони

характеризуються стійкістю, автоматизованістю та гнучкістю і повинні формуватися поетапно. Адже саме ці навички забезпечують володіння як репродуктивними (тобто граматичними навичками говоріння та письма, що дозволяють висловлюватися в усній та письмовій формі), так і рецептивними (граматичними навичками, що дають змогу розуміти думки інших людей під час читання та аудіювання) аспектами мовлення [8, с. 73].

Дії, що входять до граматичної навички зображено схематично (див. Схему 1) [8, с. 73].

Схема 1

Операції, що входять до граматичних навичок

Розглядаючи сформовані репродуктивні граматичні навички (тобто навички говоріння та письма), варто зазначити, що вони передбачають кілька етапів. Спершу учень обирає відповідну граматичну структуру, виходячи із ситуації спілкування та свого комунікативного наміру (наприклад, щось попросити, запитати, заперечити або спростувати). Потім обрану структуру необхідно правильно оформити згідно з граматичними правилами мови (враховуючи порядок слів, форми слів тощо). Таким чином, у свідомості учня об'єднуються комунікативний намір та мовна форма його вираження [8, с. 73]. З іншого боку старшокласники розвивають граматичні навички в три етапи: розпізнавання та розуміння правил, тренування та практика, а також використання граматики у спілкуванні та розмові. На першому етапі учні вивчають основні правила; на другому – виконують вправи для закріплення та застосування правил у практичних ситуаціях; останній етап передбачає активну

розмовну практику та використання вивчених граматичних правил у реальних життєвих ситуаціях для їхнього вдосконалення [5, с. 28].

Рецептивні навички (тобто навички читання та аудіювання), на відміну від репродуктивних, починаються зі сприйняття звукового або графічного образу мовлення. Коли ці навички сформовані, сприйняття супроводжується автоматичним розпізнаванням граматичних форм та їхнім співвіднесенням зі значенням [1, с. 239]. Процес їхнього розвитку виглядає так: спершу учні сприймають нове граматичне явище у контексті, звертаючи увагу на його формальні ознаки. Згодом вони вчаться розпізнавати та розрізняти нові граматичні сигнали, співвідносячи їх зі значенням у різноманітних контекстах, зокрема з уже вивченими структурами [15, с. 21].

Навчання граматики іноземної мови передбачає не лише засвоєння правил, а й формування автоматизованих механізмів, специфічних для цієї мови. Вкрай важливо, щоб учні не просто отримували теоретичні знання, а й активно застосовували їх у мовленні, перетворюючи граматичні структури на ефективний інструмент комунікації. У цьому процесі дослідники зазвичай виділяють дві ключові цілі навчання:

1. Формативна мета (оволодіння граматикою для комунікації). Вона полягає у здатності правильно використовувати граматичні правила для ефективного усного та письмового спілкування. Учні вчаться будувати граматично коректні речення, застосовувати часи, модальні дієслова, сполучники тощо, щоб чітко й логічно висловлювати свої думки. Основна увага тут зосереджена на практичному застосуванні граматики в реальних мовленнєвих ситуаціях.

2. Когнітивна мета (усвідомлення граматики як мовної системи). Ця мета зосереджується на глибокому розумінні граматичних структур як невід'ємної частини мовної системи. Учні аналізують принципи функціонування граматики, її роль у мовній структурі та лінгвістичні закономірності. Такий підхід сприяє розвитку аналітичного мислення та мовних навичок, що є корисним як для вивчення інших мов, так і для загального мовленнєвого розвитку [13, с. 361].

Варто також враховувати, що учні старших класів вже опанували систему граматичних навичок рідної мови. Ця система може як полегшувати засвоєння граматики іноземної мови, так і створювати певні перешкоди. Тому вчитель, пояснюючи нове граматичне правило, має не лише сам розуміти, а й чітко пояснювати учням, як воно співвідноситься з їхньою рідною мовою. Зокрема, схожість граматичної структури індоєвропейських мов часто спрощує вивчення іноземних мов. Учні можуть легше засвоювати нові форми множини іменників, часи дієслова та інші граматичні категорії, оскільки вже знайомі з подібними структурами у своїй рідній мові [10, с.110]. Для ефективного формування граматичних навичок рекомендується заохочувати учнів писати короткі речення, активно використовуючи вже вивчені граматичні структури. Важливо також спонукати їх самостійно виявляти та виправляти власні граматичні помилки, що сприяє кращому запам'ятовуванню та вдосконаленню навичок [27, с.86]. Необхідно постійно стимулювати усну практику та враховувати індивідуальні особливості кожного учня, надаючи необхідну підтримку тим, хто її потребує [60; 33, с.425]. Потрібно також не забувати про емоційний стан учнів. Зниження рівня тривожності сприяє підвищенню впевненості під час використання іноземної мови та стимулює мовленнєву активність [2; 45]

Ефективність формування граматичних навичок значною мірою залежить від професійної підготовки вчителя, рівня його методичної компетентності та здатності створювати мотиваційне навчальне середовище. Сучасні дослідники підкреслюють важливість розвитку в майбутніх педагогів рефлексивних умінь, здатності до покладання цілей та формування позитивного емоційного клімату на уроці [4; 6; 7]

У світлі вищезазначеного можна зробити висновок, що формування граматичних навичок – це поступовий процес, який вимагає цілеспрямованих зусиль. Сучасна методика викладання граматики іноземної мови успішно поєднує теоретичні знання з активною практичною мовленнєвою діяльністю, забезпечуючи поетапну автоматизацію граматичних навичок через їхнє використання як у рецептивних, так і в репродуктивних видах мовлення.

1.3 Індуктивний підхід у навчанні граматики: сутність, переваги та обмеження.

Індуктивний підхід у навчанні граматики є однією з провідних сучасних стратегій, яка кардинально змінює роль учня та вчителя в освітньому процесі. Його головна ідея полягає в тому, що учні не отримують готове граматичне правило від учителя, а самостійно формулюють його, аналізуючи низку мовних прикладів [51, с.100; 17; 59]. Цей метод часто реалізується у форматі "керованого відкриття" (guided discovery), де вчитель майстерно добирає відповідний контекст, організовує обговорення та правильно скеровує учнів до самостійного виведення правила [11, с.1; 43, с.72; 21, с.16; 59]. В українській методиці такий підхід також відомий як інтуїтивно-свідомий або інтуїтивно-імітативний, оскільки він передбачає рух від конкретних прикладів до узагальнення, від практики до теорії [1; 14; 62]. Таким чином, індукція перетворює засвоєння граматики з пасивного запам'ятовування на активний дослідницький процес.

Численні дослідження як українських, так і закордонних науковців підкреслюють значні переваги індуктивного підходу:

Видатні методисти С. Торнбері та П. Ур визначають індукцію як "правило-відкриття" (rule-discovery). Вони наголошують, що учні, які самостійно "докопуються" до правила, не лише краще його запам'ятовують, але й демонструють значно вищу залученість до навчання, автономію та мотивацію, що особливо цінно для старшокласників [56; 56]. М. Прінс та Р. Фельдер наголошують, що сутність індуктивного підходу полягає у виведенні правил на основі аналізу прикладів, що стимулює активне мислення учнів [50]. Дослідження К. Бенітец-Корреа, П. Гонзалез-Торрес, К. Очоа-Куєва та А. Варгас-Сарітамасередстаршокласників підтвердило, що індуктивний підхід сприяє більшому засвоєнню граматичних структур. Учні, які навчалися індуктивно, краще переносили набуті знання у нові, нетипові ситуації та демонстрували вищу довготривалу успішність [20, с. 232].

Поділяючи точку зору М. Карселес та К. Вальтер вважаємо, що "кероване відкриття" значно підвищує інтерес до навчання, робить уроки інтерактивними та розвиває у старшокласників важливі дослідницькі навички [22, с. 199, 60]. Б. Синтія та К. Джебастрін додають, що цей підхід особливо ефективний для підлітків, оскільки гармонійно відповідає їхньому природному пізнавальному стилю [25, с. 4–5]. Р. Елліспідкреслює, що індукція формує чіткі, усвідомлені (експліцитні) граматичні знання, які згодом автоматизуються. Це, усвоюючи, розвиває навички аналізу мовних явищ, що дуже важливо, підвищує впевненість учнів у використанні граматики під час спонтанного мовлення [28, с. 840; 29, с. 121–122; 30, с. 210].

Українські методисти О. Бігич та Н. Складенко твердять, що індуктивний підхід органічно поєднується з комунікативно-діяльним підходом. Це забезпечує засвоєння граматики не ізольовано, а безпосередньо у мовленнєвому контексті, ефективно готуючи учнів до реального спілкування та інтегруючи граматичні знання у ширші комунікативні навички [1, с. 244; 14, с. 19].

Незважаючи на численні переваги, індуктивний підхід, як і будь-які інші підходи та методи, має певні обмеження та недоліки, про які важливо зазначити:

К. Бенітец-Корреа, П. Гонзалез-Торрес, К. Очоа-Куєва, А. Варгас-Сарітама, а також А. Альцубізазначають, що індукція, як правило, потребує більше часу для засвоєння матеріалу. Це може стати викликом для учнів із низькою мотивацією або слабкою мовною базою, для яких такий метод може виявитися занадто складним або менш ефективним [20, с. 233; 19, с. 188].

Для складних або дуже абстрактних граматичних явищ чи тих, що мають багато винятків, суто індуктивний підхід може призвести до неправильного або неточного формулювання правил, особливо якщо приклади підібрані неоптимально. У таких випадках доцільно поєднувати індукцію з дедукцією [35, с. 297; 36, с. 710].

Науковці Г. Джейн та Д. Сімард вказують, що ефективність індуктивного підходу може залежати від індивідуального стилю навчання учнів: аналітично орієнтовані учні віддають перевагу індукції, тоді як "практики" можуть краще сприймати дедуктивний метод [39, с.1031]. К. Сік додає, що у великих класах або за браку часу дедуктивний підхід іноді може виявитися більш ефективним з огляду на організаційні аспекти [54, с.2143].

П. Ур та Н. Скляренко наголошують, що індуктивний підхід вимагає високої підготовки вчителя. Педагог має володіти вмінням добирати релевантний матеріал, організовувати роботу, спрямовувати обговорення та передбачати можливі труднощі учнів. Крім того, не всі граматичні явища однаково добре піддаються індуктивному аналізу, тому часто оптимальним є комбіноване застосування обох підходів [57, с. 245; 14, с. 20].

Емпіричні дослідження надають цінну інформацію про практичну ефективність індуктивного підходу:

Як стверджують К. Бенітец-Корреа, П. Гонзалез-Торрес, К. Очоа-Куєва та А. Варгас-Сарітама у своєму дослідженні серед еквадорських старшокласників, що, хоча індуктивний підхід забезпечує кращу довготривалу успішність та глибше розуміння, дедуктивний метод може бути швидшим для короткострокового засвоєння матеріалу [20, с. 232–233]. Це підкреслює важливість визначення мети навчання.

А. Альбуці у дослідженні учнів Йорданії засвідчив, що індуктивний підхід виявився більш результативним для учнів із вищим рівнем підготовки та мотивації, що підтверджує необхідність врахування індивідуальних особливостей учнів [19, с. 189].

К. Хайт, К. Херрон та С. Коул продемонстрували, що у студентів коледжу в США "керована індукція" (guided induction) забезпечила кращі результати у розумінні та активному використанні граматичних структур у мовленні порівняно з традиційною дедукцією [35, с. 298].

Подібні результати отримали Е. Вез Лопес та Л. Абад Перес, які у своєму дослідженні серед студентів університетів Колумбії та Мексики довели

ефективність індуктивного підходу в онлайн-навчанні. Автори підкреслюють, що студенти, які самостійно виводили граматичні правила на основі аналізу мовних прикладів, демонстрували краще засвоєння та вищу мотивацію до вивчення англійської мови [59, с. 18–19]

На основі дослідження, З. Малла та Н. Мажід Аббо продемонстрували, що індуктивний підхід сприяє кращому довготривалому засвоєнню граматичних структур і розвитку аналітичного мислення, тоді як дедуктивний підхід забезпечує швидший початковий прогрес. Автори рекомендують поєднувати обидва підходи, адаптуючи їх до конкретної аудиторії та навчального матеріалу [65, с. 294–300].

Дослідники наголошують, що поєднання індуктивного та дедуктивного підходів забезпечує більш глибоке засвоєння граматичних правил, оскільки учні спочатку розуміють закономірності, а потім застосовують їх на практиці. Так, Л. Ліу у своєму дослідженні доводить, що використання обох методів при вивченні англійських граматичних часів сприяє кращому розумінню та довготривалому запам'ятовуванню [46, р. 138]. А. Новерія довела, що така інтегрована стратегія дозволяє не лише краще зрозуміти правила, але й більш свідомо застосовувати їх у мовленні [48, р. 318].

Д. Джейн та Д. Сімард у своєму дослідженні дійшли висновку, що перевага того чи іншого підходу значною мірою залежить від індивідуальних стилів навчання учнів та, що не менш важливо, від типу граматичного матеріалу, який вивчається [39, с. 1031].

На основі аналізу сутності, переваг та обмежень індуктивного підходу, а також емпіричних даних, можна сформулювати такі практичні висновки та рекомендації для його ефективного застосування:

- Індуктивний підхід особливо доречно застосовувати у старших класах, оскільки учні вже мають певну базову мовну підготовку та розвиненіші когнітивні здібності, що дозволяють їм активно аналізувати та узагальнювати мовні явища [57, с. 245; 20, с. 233].

- Для складних граматичних явищ, а також для учнів-початківців, оптимальним є поєднання індукції з коротким, чітким дедуктивним поясненням [35, с. 297]. Емпіричні дослідження показують, що індуктивний підхід сприяє кращому розумінню граматичних структур та їх довготривалій фіксації, особливо серед учнів із високою мотивацією, тоді як дедуктивний підхід може бути ефективнішим для швидкого засвоєння базових правил[49]. Це дозволяє мінімізувати ризики неправильного виведення правил та забезпечити швидше засвоєння складного матеріалу.
- Важливо ретельно підбирати автентичні мовні матеріали, що відповідають віку та інтересам учнів. Ключовими є організація роботи в парах і групах, оскільки вона сприяє активному обговоренню, обміну гіпотезами та взаємонавчанню [57, с. 245; 22, с. 200].
- Ефективність навчання значно підвищується за умов інтеграції комунікативних та інтерактивних завдань, а також активного використання цифрових інструментів та онлайн-платформ. Вони надають широкі можливості для різноманітного тренування та індивідуалізації навчання [34, с. 9].

Індуктивний підхід у навчанні граматики є сучасною та високоефективною стратегією, яка сприяє розвитку автономії, аналітичного мислення та комунікативної компетентності учнів. Його переваги підтверджуються як українськими, так і численними зарубіжними дослідженнями, та роблять його цінним інструментом у арсеналі сучасного вчителя іноземної мови. Однак для досягнення оптимальних результатів важливо застосовувати його розумно, поєднуючи з дедуктивним підходом та завжди враховуючи рівень підготовки учнів, конкретні навчальні цілі та специфіку граматичного матеріалу [1, с. 245; 39, с. 1031; 55]. Такий гнучкий та усвідомлений підхід забезпечить найбільш ефективне формування граматичних навичок.

1.4 Етапи та вправи розвитку іншомовних граматичних навичок

Формування граматичних навичок у старшокласників – це складний, але водночас захопливий шлях, який вимагає системного підходу. Особливо ефективним тут виявляється індуктивний метод, адже він не змушує учнів завчати правила, а активно залучає їх до самостійного відкриття цих правил [51; 21]. Цей багаторівневий процес включає поступове ускладнення завдань та використання різноманітних типів вправ. Сучасні методичні дослідження визнають ключовими такі етапи формування граматичних навичок: ознайомлення, осмислення та формулювання правила, тренування й автоматизація, а також застосування у мовленні [56; 56; 29; 1; 42].

1. *Етап ознайомлення з граматичною структурою (Presentation / Noticing)*

На цьому початковому етапі закладається міцний фундамент для успішного засвоєння нової граматичної структури. Його мета — не пасивне сприйняття вже готового правила, а створення умов, за яких учні активно "відкривають" мовні закономірності самі. Суть індуктивного підходу полягає в тому, що вчитель не дає правила одразу. Замість цього учням пропонується матеріал (тексти, діалоги), де нова граматична форма представлена у своєму природному, автентичному контексті. Це дозволяє їм побачити, як правило працює насправді, а не просто заучувати його абстрактну форму. Шляхом спостереження та аналізу учні самостійно знаходять закономірності використання мовної одиниці [56, с. 17; 1, с. 243; 42, с. 118].

Типові вправи на цьому етапі спрямовані на активне спостереження та аналіз:

- Виписування з наданого тексту всіх речень для подальшого аналізу, що містять нову граматичну форму.
- Визначення спільних рис у структурі та вживанні цих речень, що спонукає до первинних гіпотез щодо правила.

- Відповіді на проблемні запитання, які підштовхують до самостійного виведення правила: «Що спільного у цих реченнях? Яке правило можна вивести на основі цих прикладів?» [42, с. 29].

2. *Етап осмислення та формулювання правила (Understanding / Rule Formation)*

Після етапу ознайомлення, де учні зібрали та проаналізували мовні факти, настає фаза глибокого осмислення. На цьому етапі відбувається перехід від розрізнених спостережень до чіткого розуміння граматичної системи. Учні активно працюють з мовним матеріалом: порівнюють приклади, висувають власні гіпотези щодо правил. Ця робота часто організовується в парах або невеликих групах, що стимулює живе обговорення та взаємонавчання. Учитель тут виступає лише як помічник, надаючи мінімальну допомогу та скеровуючи думки учнів, але ніколи не нав'язуючи готового рішення [29, с. 121–123; 57, с. 79]. Такий підхід не тільки розвиває аналітичне та критичне мислення, а й формує навички самостійної роботи з мовним матеріалом, що є надзвичайно важливим для подальшого навчання.

Типові вправи для цього етапу сприяють рефлексії та систематизації знань:

- Складання власного формулювання правила на основі проаналізованих прикладів. Це може бути таблиця, схема або текстове пояснення.
- Порівняння своїх сформульованих правил з правилами однокласників, що дозволяє уточнити та доповнити їх.
- Пошук винятків або особливих випадків використання правила, що поглиблює розуміння мовної системи [56, с. 18].

3. *Етап тренування та автоматизації (Practice / Automation)*

Цей етап є проміжним між усвідомленим розумінням правила та його вільним використанням у мовленні. Його мета – поступово закріпити граматичну структуру та перевести її з розряду свідомих операцій до автоматизованих навичок. Вправи на цьому етапі відрізняються різноманітністю та передбачають поступовий перехід: від повністю

контрольованих (де вибір обмежений) до напівконтрольованих (які дозволяють певну варіативність) [1, с. 244; 57, с. 80; 47, с. 105–107]. Важливо, щоб учні не просто механічно виконували завдання, а застосовували правила, які вони самі "відкрили", розуміючи їхню функцію.

Типові вправи, що підтримують автоматизацію, включають:

- Заповнення пропусків у реченнях (gap-filling), які вимагають вибору правильної форми з кількохваріантів або самостійного доповнення.
- Трансформаційні вправи, наприклад, перетворення стверджувальних речень на заперечні чи питальні, що тренує гнучкість у використанні структури [56, с. 19].
- Відтворення діалогів або коротких текстів із цілеспрямованим використанням нової граматичної структури.
- Вправа «Знайди помилку»: учні виправляють граматичні помилки у запропонованих реченнях або коротких текстах, що розвиває їхню чутливість до правильності мовлення [14, с. 19].

4. *Етап застосування у мовленні (Production / Transfer)*

Цей заключний етап – кульмінація всього процесу формування граматичних навичок. Його ключова мета – забезпечити вільне, спонтанне та правильне застосування засвоєної граматичної структури в реальних комунікативних ситуаціях, як в усному, так і в письмовому мовленні. На цьому етапі фокус уваги учнів зміщується з форми на зміст повідомлення та успішність комунікації загалом [8, с. 39; 16, с. 75; 24, с. 108]. Завдання мають бути максимально автентичними та спонукати учнів до інтеграції всіх набутих мовних знань та навичок.

Типові вправи, що сприяють вільному застосуванню, охоплюють широкий спектр комунікативних завдань:

- Створення власних діалогів чи міні-історій із природним використанням нової граматичної структури.
- Рольові ігри, де учні занурюються у певні ситуації та повинні застосувати цільову граматику для досягнення комунікативної мети [1, с. 245].

- Написання коротких есе або листів, де вивчена граматична структура інтегрується у зв'язний текст [14, с. 21].
- Дискусії або дебати на актуальні теми, що вимагають активного використання цільових структур для висловлення та обґрунтування власної думки [24, с. 107–108].

Для ілюстрації ефективності індуктивного підходу, особливо у старших класах, можна навести такі практичні приклади:

- Аналіз відеофрагменту з автентичної мови: Учні переглядають короткий відеофрагмент (наприклад, інтерв'ю, уривок із фільму чи новинний репортаж). Їхнє завдання – виписати приклади вживання певної граматичної структури (наприклад, умовних речень, пасивного стану) та на основі цих спостережень самостійно сформулювати або уточнити правило її використання [42, с. 30; 44, с. 120].
- Гра «Граматичний детектив»: Учні отримують текст, у якому навмисно допущено граматичні помилки. Їхня місія – виявити ці помилки, виправити їх та пояснити, яке правило було порушено, аргументуючи свій вибір [58, с. 83; 47, с. 108].
- Проєкт «Моя майбутня професія»: Учні готують та презентують проєкт, у якому розповідають про свої професійні плани, мрії та сподівання, активно використовуючи майбутні часи, умовні речення та модальні дієслова. Це дозволяє органічно інтегрувати вивчену граматику в особистісно значущий контекст [56, с. 23; 24, с. 109].
- Рольова гра «Інтерв'ю»: Один учень виступає в ролі журналіста, інший – відомої особи (наприклад, політика, вченого, актора). Завдання полягає у формулюванні та відповідях на питання, цілеспрямовано використовуючи вивчені граматичні структури (наприклад, Past Simple для розповіді про минуле, Present Perfect для обговорення досвіду тощо) [15, с. 22].
- Використання цифрових інструментів: Сучасні онлайн-платформи (наприклад, Quizlet, Learning Apps, ресурси British Council), інтерактивні мапи (iMap) та доповнена реальність (AR) пропонують широкий спектр

інтерактивних ігор та вправ, що дозволяють учням у цікавій та динамічній формі тренувати граматичні структури та отримувати миттєвий зворотний зв'язок [**Error! Reference source not found.**; 34, с. 8–10, 32, с. 617-620]. Як зазначають Н. Ірдані, Н. Фатімах і А. Трійога, у дистанційному навчанні учні активно використовують стратегії самоконтролю, самокорекції та взаємодії з цифровими ресурсами, що сприяє розвитку автономії у вивченні граматики [38, с. 154].

Варто також наголосити на необхідності поєднання індуктивного підходу з комунікативними завданнями, проєктною діяльністю та активним використанням автентичних матеріалів (фрагментів фільмів, пісень, статей). Така інтеграція відповідає сучасним вимогам до формування іншомовної комунікативної компетентності, забезпечуючи не тільки граматичну правильність, а й функціональну достатність мовлення [24, с. 107–110].

Таким чином, формування граматичних навичок учнів старших класів на основі індуктивного підходу є ретельно структурованим процесом, що включає етапи ознайомлення, осмислення, тренування та застосування. Ця послідовність, що ґрунтується на принципах індукції, дозволяє учням не просто запам'ятовувати правила, а самостійно виявляти їх, усвідомлювати логіку мовної системи та вільно застосовувати у мовленнєвій діяльності. Використання різноманітних вправ, адаптованих до кожного етапу, забезпечує глибоке та міцне засвоєння граматичного матеріалу, сприяючи розвитку аналітичних, критичних та, найголовніше, комунікативних здібностей учнів. Це є ключовим для формування всебічно розвинутої мовної особистості в сучасному освітньому просторі.

Висновки до розділу 1

У першому розділі кваліфікаційної роботи були всебічно розглянуті теоретичні засади формування граматичних навичок учнів старших класів закладів середньої освіти на основі індуктивного підходу. Проведений аналіз сучасної методичної літератури дозволив сформулювати ключові положення та визначати основні поняття дослідження.

По-перше, було чітко розмежовано терміни "граматична навичка" та "граматична компетентність", підкреслено їхній взаємозв'язок та значення для успішної іншомовної комунікації. Граматична компетентність визначена як здатність учня усвідомлено й доцільно використовувати граматичні структури у різних видах мовленнєвої діяльності, що є фундаментальною складовою комунікативної компетентності загалом.

По-друге, було проаналізовано основні підходи до навчання граматики, зокрема дедуктивний та індуктивний. З'ясовано, що хоча дедуктивний підхід забезпечує швидке засвоєння правил, індуктивний метод, що ґрунтується на "керованому відкритті", є більш ефективним для формування глибокого розуміння мовних закономірностей, розвитку аналітичного мислення та підвищення мотивації учнів.

По-третє, детально окреслено поетапну модель формування іншомовних граматичних навичок на основі індуктивного підходу. Визначено чотири ключові етапи: ознайомлення (Noticing), осмислення та формулювання правила (RuleFormation), тренування та автоматизація (Automation), а також застосування у мовленні (Transfer). Наведено приклади вправ, що відповідають специфіці кожного етапу, демонструючи їхню роль у послідовному розвитку граматичних навичок.

По-четверте, висвітлено сутність індуктивного підходу, його ключові переваги та потенційні обмеження. Підтверджено, що індукція сприяє розвитку автономії учнів, їхній дослідницькій діяльності та підвищує якість довготривалого запам'ятовування граматичних правил. Водночас, враховано, що його застосування потребує часу, високої кваліфікації вчителя та може бути менш ефективним для початківців або складних граматичних явищ. Це свідчить

про необхідність гнучкого поєднання індуктивних та дедуктивних елементів залежно від навчальних цілей та особливостей учнів.

Таким чином, теоретичний аналіз засвідчив, що індуктивний підхід є сучасною та перспективною стратегією у навчанні граматики старшокласників, здатною забезпечити не лише граматичну правильність, але й розвиток ключових когнітивних та комунікативних навичок. Ці теоретичні засади стануть фундаментом для розробки та апробації практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу формування граматичних навичок у наступному розділі дослідження.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНДУКТИВНОГО ПІДХОДУ

2.1. Організація та проведення пробного навчання

Формування граматичних навичок є одним із ключових аспектів навчання іноземних мов, оскільки їхній розвиток забезпечує точність та зрозумілість комунікації. Проте в умовах сучасної шкільної освіти в учнів часто спостерігаються труднощі зі свідомим розумінням та ефективним застосуванням граматичних структур у мовленні. Одним із перспективних шляхів вирішення цієї проблеми є застосування індуктивного підходу, який, на нашу думку, може сприяти глибшому засвоєнню граматичного матеріалу та розвитку автоматизованих навичок його вживання.

Метою нашого дослідження стало експериментальне підтвердження ефективності розробленої системи вправ на основі індуктивного підходу для розвитку граматичних навичок учнів старших класів.

У процесі пробного навчання вирішувалися такі завдання:

- Встановити початковий рівень сформованості граматичних навичок учнів 10 класу.
- Визначити типові труднощі та помилки, що виникають в учнів під час використання граматичних структур, зокрема PresentPerfect.
- Застосувати та перевірити ефективність розробленої системи вправ на основі індуктивного підходу у процесі навчання граматики англійської мови.
- Визначити підсумковий рівень сформованості граматичних навичок після проведення формувального етапу.

- Проаналізувати переваги та недоліки застосованого індуктивного підходу та сформулювати методичні рекомендації щодо його подальшого використання.

Пробне навчання проводилося на базі загальноосвітньої школи з професійно-технічним напрямком Зехслінден у м. Пфуллендорф, Німеччина у період з 31.03.2025 по 04.05.2025 під час педагогічної практики в закладах загальної середньої освіти. У ньому взяла участь група учнів 10 класу у кількості 12 осіб. Діагностика та формувальний етап інтегрувалися у навчальний процес з англійської мови.

У процесі дослідження були використані такі методи психолого-педагогічних досліджень:

- Педагогічне спостереження за діяльністю учнів під час уроків.
- Вивчення досвіду вчителя англійської мови.
- Аналіз письмових робіт учнів та результатів тестування для визначення рівня сформованості граматичних навичок.
- Пробне навчання (констатувальний, формувальний та контрольний етапи).
- Кількісний та якісний аналіз отриманих даних.

Пробне навчання включало наступні етапи:

1. **Діагностувальний етап (констатувальний зріз):** Встановлення початкового рівня сформованості граматичних навичок (на прикладі PresentPerfect).
2. **Формувальний етап:** Застосування розробленої системи вправ на основі індуктивного підходу для розвитку граматичних навичок.
3. **Кінцевий діагностувальний зріз (контрольний зріз):** Визначення підсумкового рівня сформованості граматичних навичок після формувального етапу.

4. **Аналіз результатів пробного навчання:** Порівняння результатів початкової та кінцевої діагностики, аналіз ефективності запропонованої методики.

Тривалість та завдання кожного етапу деталізовано у Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Етапи пробного навчання	Час проведення	Кількість занять	Завдання етапів пробного навчання
1. Діагностувальний етап	03.04.2025	1	Встановити початковий рівень сформованості граматичних навичок (PresentPerfect)
2. Формувальний етап	07.04.2025 28.04.2025	- 6	Застосувати та перевірити ефективність розробленої системи вправ на основі індуктивного підходу.
3. Кінцевий діагностувальний зріз	29.04.2025	1	Визначити підсумковий рівень сформованості граматичних навичок.
4. Аналіз результатів пробного навчання	02.05.2025	1	Проаналізувати ефективність застосованої методики та сформулювати рекомендації.

Розробка діагностичних завдань здійснювалася з урахуванням етапів формування граматичних навичок, які висвітлюються у працях провідних українських та закордонних науковців, зокрема С. Ніколаєвої, П. Ур, С. Тронбурі.

Згідно з С. Ніколаєвою, граматична компетентність є невід'ємною складовою іншомовної комунікативної компетентності і включає в себе вміння розуміти та правильно вживати граматичні структури у мовленні. Вона

формується поступово: спочатку на рецептивному рівні (впізнання та розуміння граматичних структур), далі – на репродуктивному рівні (відтворення структур у мовленні), і завершується автоматизацією в різних видах мовленнєвої діяльності[8, с. 73].

У відповідності до класифікації вправ, запропонованої С. Ніколаєвою вправи поділяються за такими критеріями:

1. **Спрямованість на прийом або видачу інформації:**

- рецептивні (учень сприймає та впізнає граматичні структури, орієнтуючись на зоровий або слуховий канал);
- репродуктивні (учень відтворює матеріал за зразком);
- продуктивні (самостійно будує висловлювання).

2. **Комунікативність:**

- некомунікативні (увага зосереджена лише на формі, без мовленнєвої ситуації);
- умовно-комунікативні (наявні мовленнєві завдання та ситуативність);
- комунікативні (висловлювання у реальних ситуаціях)[8, с. 65–66].

На основі цих етапів були визначені критерії діагностики граматичних навичок:

1. **Сформованість рецептивних граматичних навичок** у читанні на фразовому рівні (здатність розпізнавати граматичну структуру PresentPerfect)

2. **Сформованість репродуктивних граматичних навичок** (знання форми та правильне утворення PresentPerfect з урахуванням форми дієслів)

3. Продуктивне використання PresentPerfect у власному письмі (комунікативне застосування).

Такий підхід відповідає концепції компетентнісного навчання та базується на ідеї поетапного формування граматичних навичок, яку підтримують і закордонні дослідники. П. Ур вважає, що граматику має викладатися не як набір правил, а як засіб побудови зрозумілого мовлення[57].

С. Тронбурі наголошує на важливості контексту та практичного застосування граматики в автентичних ситуаціях[56].

Таким чином, вправи були побудовані аби охопити всі рівні прояву граматичної компетентності та дозволити виявити рівень її сформованості в учнів. Типи вправ (рецептивні, репродуктивні, умовно-комунікативні) відповідають запропонованим критеріям та забезпечують всебічне охоплення теми.

Діагностичні завдання (10 клас, тема: PresentPerfect)

Примітка: Завдання сфокусовані на діагностиці граматичних навичок у читанні (на фразовому рівні) та письмі (на фразовому та понадфразовому рівнях).

Завдання 1.

Тип: Некомунікативна вправа на впізнавання

Мета: Перевірити вміння учнів розпізнавати граматичну структуру PresentPerfect у реченнях.

Instruction: Choose the correct verb form to complete each sentence. Only one option is correct.

1. She ___ already ___ the film. (see)
a) has saw b) have seen c) has seen
2. We ___ just ___ our homework. (finish)
a) have finished b) has finished c) have finish
3. They ___ never ___ sushi before. (eat)
a) have ate b) have eaten c) has eaten
4. I ___ to London twice. (be)
a) have been b) has been c) have be
5. My friend ___ ___ new friends recently. (meet)
a) have met b) has meet c) has met

Ключі:

1. c) has seen
2. a) have finished

3. b) have eaten
4. a) have been
5. c) has met

Завдання 2.

Тип: Некомунікативна вправа на диференціацію

Мета:Перевірити вміння учнів розрізняти правильну та неправильну граматичну форму.

Instruction: Identify which of the following sentences are correct. Tick (✓) the correct ones.

1. He have just arrived.
2. We have already done our homework.
3. She has ate lunch.
4. I have never been to Spain.
5. They have visited their parents last year.

Ключі:

2. ✓
4. ✓

Завдання 3.

Тип: Некомунікативна

Мета: Перевірити здатність учнів правильно утворювати Present Perfect з урахуванням форми дієслова.

Instruction: Fill in the blanks with the correct form of the verbs in brackets.

1. My parents ___ (visit) Rome twice.
2. I ___ (not/see) that movie.
3. They ___ (just/arrive).
4. We ___ (never/try) sushi.
5. He ___ (already/get) his mark.

Ключі:

1. have visited
2. have not seen
3. have just arrived
4. have never tried
5. has already got

Завдання 4.

Тип:Рецептивна

Мета:На рівні фразової єдності перевірити використання Present Perfect.

Instruction: Choose the sentence where Present Perfect is used appropriately.

1. a) I have played tennis yesterday.
b) I have played tennis many times.
2. a) She has gone to school at 7 a.m.
b) She has gone to school, so she isn't home.
3. a) They have seen this movie before.
b) They have seen this movie last year.
4. a) We have never been to New York.
b) We have been to New York last Monday.
5. a) Tom traveled to Japan twice.
b) Tom has traveled to Japan twice.

Ключі:

1. b
2. b
3. a
4. a
5. b

Завдання 5.

Тип: Репродуктивна умовно-комунікативна

Мета: Перевірити продуктивне використання Present Perfect у письмі.

Instruction: Write five sentences about things you have done in your life using the Present Perfect. Use at least three irregular verbs.

Очікувана відповідь: I have ridden a horse. I have flown in a plane. I have met a famous person. I have eaten frog legs. I have seen the Eiffel Tower.

Під час виконання завдань констатувального етапу та перевірки результатів проведеного навчання учні оцінювалися за наступними критеріями:

1. Здатність розпізнавати граматичну структуру (ГС) на фразовому рівні.
2. Здатність диференціювати граматичні структури.
3. Знання форми ГС.
4. Вживання ГС на понадфразовому рівні у письмі.

За кожну правильну відповідь учні отримували 1 бал. При допущенні помилки в одному завданні учень втрачав 1 бал.

Загальна кількість балів: 22

Рівні сформованості граматичної компетентності:

- Високий рівень – 19–22 бали
- Достатній рівень – 15–18 балів
- Середній рівень – 10–14 балів
- Початковий рівень – менше 10 балів

Результати діагностувального етапу до проведення пробного навчання представлені в Таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

№ п/п	П.І.Б.	Критерій 1 (Завд.1, макс.5)	Критерій	Критерій	Критерій	Загальн ий бал (макс. 22)
			2 (Завд.2,4, макс. 7)	3 (Завд.3, макс. 5)	4 (Завд.5, макс. 5)	
1.	Учень 1	5	6	5	4	20
2.	Учень 2	4	5	4	3	16
3.	Учень 3	5	6	5	4	20

4.	Учень 4	4	4	3	2	13
5.	Учень 5	5	5	4	3	17
6.	Учень 6	4	4	3	2	13
7.	Учень 7	3	3	2	1	9
8.	Учень 8	3	2	1	0	6
9.	Учень 9	4	4	3	1	12
10.	Учень 10	3	2	2	0	7
11.	Учень 11	5	5	5	3	18
12.	Учень 12	4	3	4	1	12
Загалом						163
Середній бал групи						13,58

Аналіз виконання діагностичних завдань:

1. **Завдання1 ("Choose the correct verb form...")**, що перевіряла здатність розпізнавати граматичну структуру на фразовому рівні. Максимальний бал за цю вправу – 5.

- Повністю (тобто не допустили жодної помилки) справилися 4 учні (33,3%).
- 1 помилку допустили 6 учнів (50%).
- 2 або більше помилок допустили 2 учні (16,7%).

Результати свідчать про те, що більшість учнів здатні розпізнавати форми PresentPerfect на базовому рівні, проте у частини з них ще не сформовано стійких навичок автоматичного розпізнавання.

2. **Завдання2 ("Identify which of the following sentences are correct. Tick (✓)...")**, яка оцінювала здатність диференціювати граматичні структури (макс. 2 бали).

- Жодної помилки не допустили 5 учнів (41,7%).
- 1 помилку допустили 5 учнів (41,7%).
- Обидві помилки допустили 2 учні (16,7%).

Це вказує на те, що учні мають певні труднощі з чітким розрізненням правильних та неправильних граматичних форм Present Perfect, а також з розумінням тонкощів їхнього вживання.

3. **Завдання3 ("Fill in the blanks with the correct form...")**, спрямована на знання форми ГС (макс. 5 балів).

- Жодної помилки не допустили 3 учні (25%).
- 1 помилку допустили 4 учні (33,3%).
- 2 помилки допустили 3 учні (25%).
- 3 або більше помилок допустили 2 учні (16,7%).

Більшість учнів загалом знають правила утворення PresentPerfect, проте є випадки помилок, пов'язаних з вибором допоміжного дієслова (have/has) та відтворенням третіх форм неправильних дієслів.

4. **Завдання4**

("ChoosethesentencewherePresentPerfectisusedappropriately."), що також перевіряла здатність диференціювати граматичні структури, але вже з акцентом на контекстне вживання на фразовому рівні (макс. 5 балів).

- Повністю впоралися (без помилок) 0 учнів (0%).
- 1 помилку допустили 6 учнів (50%).
- 2 помилки допустили 4 учні (33,3%).
- 3 або більше помилок допустили 2 учні (16,7%).

Ці результати підкреслюють, що навіть якщо учні розпізнають форму, їм складно застосувати її відповідно до контексту та відрізнити від інших часових форм (наприклад, PastSimple) у ситуативних реченнях.

5. Завдання

5

("Write five sentences about things you have done..."), яка оцінювала вживання ГС на понадфразовому рівні у письмі (макс. 5 балів).

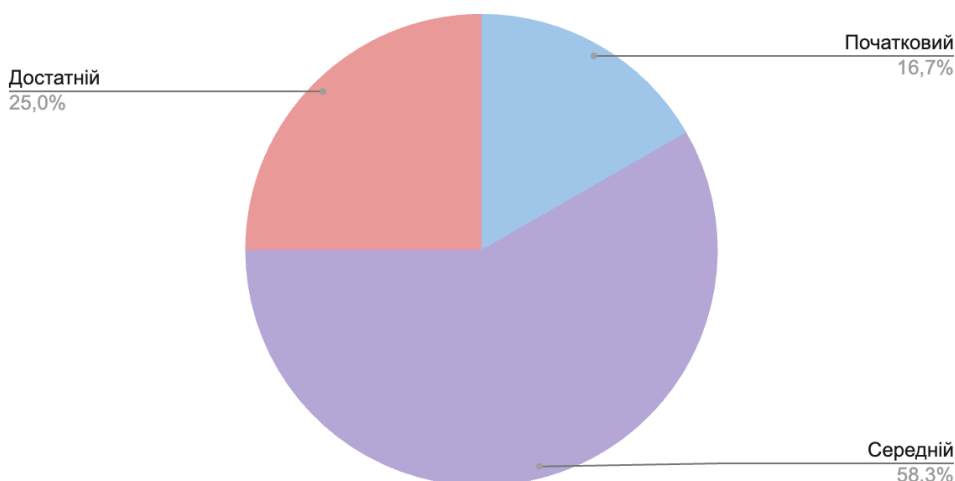
- Жоден учень не написав усі 5 речень без помилок (0%).
- 1 помилку допустили 3 учні (25%).
- 2 помилки допустили 2 учні (16,7%).
- 3 або більше помилок допустили 7 учнів (58,3%).

Це завдання виявило найбільші труднощі, підтверджуючи, що навички продуктивного використання Present Perfect у власному зв'язному письмі (понадфразовий рівень) є найменш сформованими. Учні відчують складнощі з самостійним та автоматизованим продукуванням граматичних структур у вільному висловлюванні.

Дослідження вихідного рівня сформованості граматичних навичок учнів показало, що жоден учень не зміг виконати усі 5 завдань без помилок. 3 учні (25%) справилися з більшістю завдань, допустивши мінімальну кількість помилок, що відповідає достатньому рівню. 7 учнів (58,3%) перебувають на середньому рівні, демонструючи базові знання, але нестабільне застосування. 2 учні (16,7%) показали початковий рівень, маючи значні труднощі у всіх аспектах.

Рисунок 2.1

Розподіл учнів 10 класу за рівнями сформованості граматичних навичок

Нами було визначено, що учні не володіють граматичними навичками PresentPerfect на потрібному рівні, їм важко диференціювати граматичні структури в контексті, а особливо продукувати їх на понадфразовому рівні. Спостерігаються труднощі з функціональним розумінням та автоматизованим продукуванням граматичних структур у мовленні. Це підтверджує актуальність розробки та впровадження ефективної методики навчання граматики, зокрема на основі індуктивного підходу, який має сприяти глибшому розумінню функцій граматичних явищ та їх автоматизованому застосуванню у мовленні. Таким чином, на нашу думку, під час уроків слід використовувати вправи, які передбачають активну роботу з контекстом, розвиток навичок диференціації та продуктивного вживання, а також умовно-комунікативні та комунікативні вправи, що є основою індуктивного підходу.

2.2.Комплекс вправ для формування граматичних навичок відповідно до індуктивногопідходу

Після виявлення рівня сформованості граматичних навичок, виявлення типових помилок учнів ми провели пробне навчання з комплексом вправ, який включає 25 вправ, спрямованих на поетапне формування граматичних навичок вживання PresentPerfect. Вправи побудовані за принципом від рецептивних до репродуктивних та продуктивних, а також від фразового до понадфразового рівня. Це дозволяє послідовно розвивати навички розпізнавання, диференціації, імітації та, врешті-решт, вільного продукування граматичних структур.

Структура комплексу відповідає принципам індуктивного навчання:

1. Етап презентації (вправи 1-5): Учні працюють з вправами на спостереження та аналіз, з автентичними або контекстуалізованими зразками мовлення, в яких яскраво виражена граматична структура. Мета

являється помітити та усвідомити, як і коли використовується PresentPerfect.

2. Етап тренування (вправи 6-20): Вчитель впроваджує вправи на формування та автоматизацію навичок. Учні виконують завдання, які дозволяють багаторазово відтворювати граматичні структури в умовно-комунікативних ситуаціях. Цей етап включає як механічні, так і осмислені вправи.
3. Етап застосування (вправи 21-25): Цей етап передбачає продуктивні вправи. Учні самостійно використовують граматичну структуру у власному зв'язному мовленні (письмовому чи усному). Це сприяє та свідчить про високий рівень сформованості граматичної навички.

З огляду на описані вище етапи, нами було розроблено наступний комплекс вправ.

ЕТАП 1. Спостереження та аналіз (презентація)

Група вправ №1. Вправи на презентацію та усвідомлення граматичної структури.

***Цілі вправ:** презентувати граматичну структуру PresentPerfect у контексті; розвивати здатність до аналізу, спостереження та індуктивного виведення правила; сприяти розумінню функціонального значення граматичної форми.*

***Типи вправ:** рецептивні, рецептивно-аналітичні.*

***Види вправ:** некомунікативні, умовно-комунікативні.*

Вправа 1

Мета: Розпізнати граматичну структуру PresentPerfect у контексті діалогу.

Тип: Рецептивна.

Вид: Некомунікативна.

Опис: Вчитель пропонує учням прослухати та прочитати діалог. Перед прослуховуванням вчитель дає інструкцію.

Інструкція 1: “Listen to and read the dialogue. Pay attention to the phrases in bold. What do you think they mean and when are they used?”. Потім вчитель ставить питання.

Інструкція 2: “What have you noticed in the sentences with bold words? What do these sentences describe?”. Після обговорення відповідей учнів, вчитель фіксує увагу на тому, що це речення, які описують досвід або нещодавні дії.

- A: "Hi, Tom. **Have you seen the new film yet?**"
- B: "**No, I haven't. But I have read a lot of positive reviews.**"
- A: "**I have already watched it. It's fantastic!**"

Інструкція 3:

1. Яке слово зустрічається у кожному виділеному реченні?
2. Яке значення мають ці речення в діалозі?
3. Чим відрізняється форма *Have you seen* від *I have read*?

Вправа 2

Мета: Зіставити ситуацію з реченням у Present Perfect, щоб зрозуміти його функціональне значення.

Тип: Рецептивно-аналітична.

Вид: Некомунікативна.

Опис: Вчитель пропонує учням з'єднати початок речення з його закінченням, щоб отримати логічне твердження. Після виконання вправи вчитель проводить обговорення. Таким чином учні усвідомлюють, що Present Perfect використовується, коли результат дії є важливим у теперішньому моменті.

Інструкція: “Match the beginning and the end of the sentences. Answer the questions: Why did you connect these parts in such a way? What clues in the second part of the sentence helped you?”

1. She has just finished ...
2. They have bought ...
3. He has never been ...

4. I have lost ...
- a. ... my keys. I can't find them.
  - b. ... a new car.
  - c. ... her homework. Now she can relax.
  - d. ... to the USA.

Вправа 3

Мета: Виявити спільні риси у структурі речень та сформулювати граматичне правило.

Тип: Рецептивна

Вид: Некомунікативна, аналіз.

Опис: Вчитель пропонує учням прочитати речення, звертаючи увагу на виділені слова.

Інструкція 1: “Read the sentences and pay attention to the words in bold. What do they have in common? How is this form constructed?”. За допомогою навідних запитань вчитель підводить учнів до усвідомлення, що Present Perfect утворюється за допомогою допоміжного дієслова have/has та третьої форми основного дієслова. Учні записують правило у зошит.

- I **have been** to London.
- She **has visited** her grandmother.
- They **have bought** a new house.
- He **has done** his work.
- You **have found** your keys.

Інструкція 2: “Answer the questions:

1. Яке допоміжне дієслово використовується в цих реченнях?
2. Як змінюється це дієслово в залежності від особи?
3. В якій формі стоїть основне дієслово (been, visited, bought, done, found)?
4. Спробуйте сформулювати правило утворення Present Perfect.“

Вправа 4

Мета: Зрозуміти ситуативне вживання Present Perfect та його відмінність від інших часів.

Тип: Рецептивна.

Вид: Некомунікативна.

Опис: Вчитель пропонує учням прочитати речення та з'єднати їх з ситуаціями, які вони описують.

Інструкція 1: “Match the sentences with the situations they describe.

What is the key difference in each case?”. Після виконання завдання вчитель акцентує увагу на трьох основних функціях Present Perfect: опис досвіду, зв'язок з теперішнім моментом та опис дії, що почалась у минулому і триває досі.

1. We have lived here for ten years.
2. I have just finished my project.
3. She has never tried sushi before.
  - a. Я говорю про свій досвід.
  - b. Я говорю про нещодавню дію, яка має результат зараз.
  - c. Я говорю про дію, що почалась у минулому і триває дотепер.

Інструкція 2: Додаткове завдання: наведіть свої власні приклади речень, що відповідають кожній із ситуацій.

Вправа 5

Мета: Диференціювати Present Perfect та Past Simple у контексті.

Тип: Рецептивно-аналітична.

Вид: Некомунікативна.

Опис: Вчитель пропонує учням прочитати пари речень та обговорити, у чому полягає різниця у значенні.

Інструкція 1: “Read the pairs of sentences. What is the difference in meaning? Why are different tenses used?”. Вчитель підводить учнів до висновку, що Past Simple вказує на завершену дію у минулому без зв'язку з теперішнім, тоді як Present Perfect підкреслює результат дії, що є актуальним на даний момент, або досвід.

Завдання: Прочитайте пари речень.

1. I have visited Paris. I visited Paris last year.
2. He has lost his phone. He lost his phone yesterday.

Інструкція 2: Далі вчитель пропонує учням дати відповіді на питання:

- В якій парі речень дія є завершеною і не має зв'язку з теперішнім моментом? Яке слово вказує на це?
- В якій парі речень нас цікавить саме результат дії зараз? (Наприклад: "Тепер у нього немає телефону").
- Наведіть власні приклади речень з PastSimple та PresentPerfect, щоб показати їх відмінності.

ЕТАП 2. Тренування та автоматизація

Група вправ №2. Вправи на формування граматичних навичок.

Цілі вправ: формувати та автоматизувати навички утворення та вживання PresentPerfect у різних комунікативних ситуаціях; розвивати здатність до диференціації PresentPerfect від інших часових форм; закріпити знання неправильних дієслів та прислівників-маркерів.

***Типи вправ:** репродуктивні, умовно-комунікативні.*

***Види вправ:** трансформаційні, підстановочні, комунікативні.*

Вправа 6

Мета: Тренувати утворення стверджувальної форми PresentPerfect у контексті.

Тип: Репродуктивна, імітативна.

Вид: Некомунікативна.

Опис: Вчитель пропонує учням уявити, що вони щойно прийшли зі школи та розповідають батькам про свої сьогоднішні справи.

Інструкція: "Imagine you have just come home from school. Your parents are asking you about your day. Look at the pictures and the words below and make sentences about what you have done today. Don't forget to use have or has and the

third form of the verb”. Вчитель показує слайди із зображеннями та підписами (наприклад, зображення книги – read a book, зображення тарілки з їжею – eat lunch).

1. (I / read / a new book)
2. (He / pass / the test)
3. (They / finish / the team project)
4. (My friend / get / a good mark)
5. (We / eat / lunch / in this cafe)

Потім учні обмінюються складеними реченнями в парах і перевіряють один одного.

Вправа 7

Мета:Тренувати утворення заперечної форми PresentPerfect, виправляючи неточні твердження.

Тип: Репродуктивна.

Вид: Трансформаційна.

Опис:Вчитель пояснює учням, що він отримав листа від іноземного друга, який не дуже добре знає PresentPerfect, і допустив помилки, використовуючи стверджувальні форми там, де потрібні заперечні.

Інструкція: “Your pen Pal sent you a letter about his plans for this week. However, he made some mistakes. Read his sentences and make them negative, as these actions have not happened yet”.

1. She has seen this film. (She hasn't seen this film yet).
2. We have been to Spain.
3. They have cleaned their room.
4. He has done his homework.
5. I have met with my friends.

Вправа 8

Мета:Тренувати утворення питальної форми PresentPerfect у парній роботі.

Тип: Умовно-комунікативна.

Вид: Комунікативна.

Опис:Вчитель ділить учнів на пари та пропонує їм взяти "інтерв'ю" одне в одного.

Інструкція:“Work in pairs. You are journalists, and your partner is a famous person. Your task is to ask them about their life experiences. Use the following phrases to create questions with *Have you ever...?* and write down your partner's answers”.

1. (you / ever / try / skydiving)
2. (your parents / ever / travel / to another country)
3. (your friend / ever / read / a book by Shakespeare)
4. (your family / ever / move / to a new city)
5. (your sister / ever / be / abroad)

Вправа 9

Мета:Тренувати правильний вибір *have* або *has* у зв'язному тексті.

Тип: Репродуктивна.

Вид:Підстановча.

Опис: Вчитель дає учням текст, в якому потрібно заповнити пропуски.

Інструкція:“Read the text about the Smith family’s summer. Fill in the blanks with the correct auxiliary verb: *have* or *has*. Pay attention to the subject in each sentence”.

The Smith family _____ had a very busy summer. They _____ already visited Italy. The children _____ tried pasta and pizza there. Mr. Smith _____ taken many photos. He _____ already shown some of them to us. They _____ had a great time!

Вправа 10

Мета:Тренувати вживати PresentPerfect у більш розгорнутому діалозі.

Тип:Рецептивна.

Вид: Умовно-комунікативна.

Опис:Вчитель пропонує учням доповнити розмову двох друзів, вставляючи дієслова з дужок у правильній формі Present Perfect, щоб зробити діалог логічним та реалістичним.

Інструкція:“Complete the dialogue between two friends, Tom and Jane, about their recent experiences. Use the verbs in brackets in the correct form of Present Perfect”.

Jane: Hi, Tom. _____ you ever _____ (be) to the new cafe on the corner? Tom: No, I _____. I _____ (not / have) time yet. Jane: You should go! I _____ (just / try) their new dessert. It's delicious! Tom: Really? I _____ (already / eat), so maybe next time. But I _____ (buy) a new book for our literature class.

Вправа 11

Мета: Розвивати навички редагування та свідомого застосування правил.

Тип: Рецептивно-репродуктивна, корекційна.

Вид:Некомунікативна.

Опис: Вчитель дає учням короткий текст, написаний "іншим учнем", і просить їх побути редакторами.

Інструкція:“You are an English editor. Your task is to check a short paragraph written by a student. Find all the mistakes in the usage of Present Perfect and correct them. Explain what was wrong with each mistake”.

I have saw this film last week. My parents has just buy a new car. We didn't have finished our project yet. She have never been to London before. Yesterday I have met my old teacher in the street. He is alreadygone to the library.

Вправа 12

Мета:Диференціювати використання *for* та *since* в описі життя персонажа.

Тип: Репродуктивна.

Вид:Підстановча.

Опис: Вчитель розповідає учням про вигаданого персонажа на ім'я Емілі та її життя.

Інструкція:“Read the sentences about a girl named Emily. Fill in the blanks with *for* or *since*. Remember the difference: *for* is used for a duration, and *since* is used for a specific point in time”.

1. Emily has lived in London _____ 2018.
2. She has been a doctor _____ five years.
3. She hasn't seen her best friend _____ last summer.
4. She has had a dog named Max _____ she was a child.

Вправа 13

Мета:Тренувати вживати PresentPerfect для опису особистого досвіду.

Тип: Умовно-комунікативна.

Вид: Підстановочна.

Опис: Вчитель дає учням завдання написати про свій особистий досвід.

Інструкція:“Write sentences about your life. Use *I have been...* to describe places you have visited, and *I have never been...* to describe places you haven't visited but would like to. Share your sentences with a partner to see if you have similar experiences”.

Наприклад:

- I have been to Kyiv, but I have never been to Lviv.
- I have tried sushi, but I have never tried fried insects.

Вправа 14

Мета:Тренувати утворення та використання коротких відповідей на питання в PresentPerfect.

Тип: Репродуктивна.

Вид:Комунікативна.

Опис: Вчитель пропонує учням уявити, що вони проводять опитування.

Інструкція:“Let's conduct a mini-survey. Ask your classmates questions and note down their short answers (Yes, I have or No, I haven't). Then, report the results to the class”.

1. Have you ever visited a foreign country?
2. Have you ever seen a celebrity?
3. Have you ever broken a bone?
4. Have you ever tried to cook something new?

Вправа 15

Мета: Тренувати утворення речень з PresentPerfect та використання прислівників *just, already, yet*.

Тип: Репродуктивна.

Вид: Трансформаційна.

Опис: Вчитель пропонує учням переписати речення.

Інструкція:“Rewrite the sentences. The first sentence is in the Past Simple, and it describes a recent or completed action. Your task is to transform it into the Present Perfect, using the appropriate adverb from the list: just, already, or yet”.

- She finished her lunch five minutes ago. -> She has just finished her lunch.
- I didn't see the new film. -> I haven't seen the new film yet.
- We cleaned the house before the guests came. ->
- He paid for his coffee a minute ago. ->
- They didn't receive the letter. ->
- Did you do your homework? ->
- The bus left a moment ago. ->
- I read this book, so I don't need to read it again. ->
- The rain started, but it didn't stop. ->

Вправа 16

Мета: Диференціювати вживання прислівників *just, already, yet* у діалозі.

Тип: Репродуктивна.

Вид: Підстановочна.

Опис: Вчитель пропонує учням доповнити діалог між двома друзями, вставляючи відповідні прислівники.

Інструкція: “Complete the dialogue with just, already, or yet. Pay attention to the context of the conversation to choose the correct word”.

A: Have you done your homework _____?

B: Yes, I have _____ finished it. And I have _____ prepared dinner.

A: Wow! I haven't even started my homework _____.

B: You should hurry up! I have _____ prepared dinner for my family.

A: Oh, lucky you! What about that new book for our literature class? Have you read it _____?

B: Yes, I have _____ read the first two chapters. It's quite interesting.

A: That's impressive! I haven't bought it _____. I was so busy with the project.

B: Don't worry, you still have time.

Вправа 17

Мета: Вживати Present Perfect у зв'язному мовленні для опису змін протягом часу.

Тип: Умовно-комунікативна.

Вид: Комбінаторна.

Опис: Вчитель показує серію картинок, які ілюструють, як змінилося якесь місце з часом (наприклад, старе і нове фото міста, парку або школи).

Інструкція: “Look at these two pictures of the same place taken at different times. Describe the changes you see using Present Perfect. For example: A new bridge has been built.

Вправа 18

Мета: Використати Present Perfect у контексті письмового тексту.

Тип: Репродуктивна.

Вид: Підстановочна.

Опис: Вчитель пропонує учням доповнити текст, використовуючи слова в дужках у формі Present Perfect, щоб він був логічним та граматично правильним.

Інструкція: “Read the short text about Max’s achievements this year. Fill in the gaps with the verbs in brackets in the Present Perfect form”.

Max has had a great year. He (learn)_____ to play the guitar, and he can already play a few simple songs. He (also, get) _____ a new bicycle. He (not, travel) _____ anywhere this summer, but he (read) _____ many interesting books. His biggest achievement is that he (make)_____ a new best friend at school, so now he never feels lonely. He is very happy with his achievements. Recently, he (start) _____ volunteering at the local animal shelter. He (help) _____ to walk the dogs and clean the cages every weekend for a month. His parents are very proud of him. He (just / decide) _____ to try out for the school football team next semester. Max (never/be)_____ so busy, but he loves it.

Вправа 19

Мета: Комунікативна вправа на відпрацювання питальної та стверджувальної/заперечної форм.

Тип: Рецептивно-репродуктивна.

Вид: Комунікативна.

Опис: Вчитель пропонує учням поспілкуватися зі своїм однокласником, використовуючи наступні питання.

Інструкція: “Work in pairs. Ask your partner questions using Have you ever...? to find out about their life. You have a list of activities. Your partner must answer truthfully. The goal is to find out if you have ever done the same thing”.

- Have you ever been to a concert?
- Have you ever tried to write a poem?
- Have you ever seen a live sports game?
- Have you ever met a person from another country?
- Have you ever been abroad?
- Have you ever tried to play hockey?

Вправа 20

Мета: Повторити основні правила утворення та вживання Present Perfect.

Тип: Рецептивно-репродуктивна, корекційна.

Вид: Некомунікативна.

Опис: Вчитель просить учнів виправити помилки в реченнях, пояснюючи, чому вони там є.

Інструкція: “You are an English teacher. Your students have made some mistakes in their homework. Find the mistakes and correct them. For each mistake, you must explain the rule that was broken”.

1. He is studied English for five years.
2. I have go to the cinema yesterday.
3. They have been here since a long time.
4. She have lived in this city since her childhood.
5. Have you ever went to Paris?

6. He has already do his homework.

ЕТАП 3. Застосування (продуктивні вправи)

Група вправ №3. Вправи на продуктивне використання граматичної структури.

Цілі вправ: застосовувати граматичну структуру PresentPerfect у власному усному та письмовому мовленні; використовувати граматику для вираження особистих ідей, досвіду та думок; розвивати зв'язне та креативне мовлення.

***Типи вправ:** продуктивні.*

***Види вправ:** комунікативні, умовно-комунікативні.*

Вправа 21

Мета: Застосувати PresentPerfect для опису змін у власному житті.

Тип: Продуктивна.

Вид: Умовно-комунікативна.

Опис: Вчитель пропонує учням написати короткий абзац про зміни, які відбулися в їхньому житті за останній рік.

Інструкція: “Write a short paragraph about the changes in your life over the past year. Use Present Perfect to describe what you have done, what you have become, and what you haven't done yet. For example, I have started learning..., I have become more...”.

Вправа 22

Мета: Використання PresentPerfect у вільному письмі для комунікативної мети.

Тип: Продуктивна.

Вид: Умовно-комунікативна.

Опис: Вчитель дає учням завдання написати листа уявному другові, щоб поділитися останніми новинами та досягненнями.

Інструкція: “Imagine you are writing an email to an old friend you haven't seen in a long time. Tell them about the important things that have happened in your life recently. Use Present Perfect to describe your recent achievements, travels, or new hobbies. The goal is to show them how your life has changed”.

Вправа 23

Мета: Продуктивна вправа на понадфразовому рівні для вираження мрій та планів.

Тип: Продуктивна.

Вид: Умовно-комунікавна.

Опис: Вчитель пропонує учням створити "список бажань" — перелік речей, які вони ще не робили, але хотіли б спробувати.

Інструкція: “Create a bucket list of nine things you have never done, but want to do in the future. For each item on your list, write a short explanation of why you want to do it. Use the phrase *I have never...* as a starting point”.

Наприклад:

1. I have never been on a hot air balloon, but I would love to see the world from above.
2. I have never tried skydiving, but it seems like a very exciting experience.

Вправа 24

Мета: Застосувати Present Perfect у короткій промові

Тип: Продуктивна.

Вид: Комунікавна.

Опис: Вчитель дає учням тему для короткої промови.

Інструкція: “Prepare a short speech (1-2 minutes) about your achievements this school year. Use Present Perfect to talk about things you have learned, books you have read, or new skills you have acquired. You can also mention what you haven't done yet but hope to”.

Вправа 25

Мета: Використати прислівники *just, already, yet* у зв'язному мовленні.

Тип: Продуктивна.

Вид: Комунікативна.

Опис: Вчитель пропонує учням написати коротку історію, використовуючи прислівники *just, already, yet*.

Інструкція: “Write a story (8-10 sentences) about a person's busy morning. Use Present Perfect with *just, already, and yet* to describe the sequence of events. For example: He has just woken up, but he has already drunk a cup of coffee”.

2.3. Аналіз результатів проведеного дослідження

Після завершення формульовального етапу пробного навчання, що тривав з 07.04.2025 по 28.04.2025, був проведений контрольний діагностувальний зріз. Основною метою цього етапу було визначення підсумкового рівня сформованості граматичних навичок учнів 10 класу та аналіз ефективності розробленої системи вправ на основі індуктивного підходу. Зріз проводився за допомогою того ж діагностичного тесту, що й на початку експерименту, що дозволило отримати об'єктивні дані для порівняння.

Проведений контрольний зріз показав значну позитивну динаміку у рівнях сформованості граматичних навичок учнів 10 класу. За результатами тестування, було виявлено суттєвий прогрес, що свідчить про ефективність застосованої методики.

Розподіл учнів за рівнями сформованості граматичних навичок після пробного навчання за критеріями

Таблиця 2.3

Критерії	Знання граматичної форми (Впр. 3)	Розпізнавання граматичної структури (Впр. 1)	Диференціація структур (Впр. 2,4)	Продуктивне вживання (Впр. 5)
Рівні	Кількість	%	Кількість	%

Високий	8	66,70%	10	83,30%
Достатній	3	25%	2	16,70%
Середній	1	8,30%	0	0%
Початковий	0	0%	0	0%

Аналізуючи результати, можна зробити висновок, що рівень сформованості граматичних навичок в експериментальній групі після проведення пробного навчання суттєво зріс.

- Щодо першого критерію – розпізнавання граматичної структури – 10 учнів (83,3%) досягли високого рівня, що підтверджує повне засвоєння форм PresentPerfect на рецептивному рівні.
- Знання граматичної форми (критерій 2) також показало позитивну динаміку: 8 учнів (66,7%) виконали вправу на високому рівні, що свідчить про міцне засвоєння правил утворення PresentPerfect.
- Диференціація граматичних структур (критерій 3) продемонструвала значний прогрес. 9 учнів (75%) набрали високий бал, що свідчить про розвиток навичок розрізнення PresentPerfect від інших часових форм.
- Найбільш вагомі зміни відбулися у продуктивному вживанні (критерій 4). Якщо на початку експерименту цей критерій був найслабшим, то після навчання 4 учні (33,3%) досягли високого рівня, а ще 4 (33,3%) — достатнього.
- Це доводить, що індуктивний підхід, орієнтований на створення власних мовленнєвих зразків, ефективно формує навички вільного продукування.

Індивідуальні результати діагностичного зрізу сформованості граматичних навичок після пробного навчання

Таблиця 2.4

№ п/п	П.І.Б.	Критерій 1 (Впр.1,	Критерій 2 (Впр.2,4,	Критерій 3 (Впр.3,	Критерій 4 (Впр.5, макс.	Загальний бал (макс. 22)

		макс. 5)	макс. 7)	макс. 5)	5)	
1.	Учень 1	5	7	5	5	22
2.	Учень 2	5	6	5	4	20
3.	Учень 3	5	7	5	5	22
4.	Учень 4	5	6	4	3	18
5.	Учень 5	5	7	5	5	22
6.	Учень 6	5	6	5	4	20
7.	Учень 7	5	5	4	3	17
8.	Учень 8	4	4	3	2	13
9.	Учень 9	5	6	5	4	20
10.	Учень 10	4	4	4	3	15
11.	Учень 11	5	7	5	5	22
12.	Учень 12	5	6	5	4	20
Загалом						233
Середній бал групи						19,42

Отже, порівнявши результати тестування до та після проведення пробного навчання, можна зробити висновок, що середній бал групи зріс з 13,58 до 19,42. Це свідчить про результативність та ефективність розробленого комплексу вправ для формування граматичної компетенції.

Порівняння результатів констатувального та контрольного зрізів наочно демонструє позитивний вплив застосованої методики.

Розподіл учнів за рівнями сформованості граматичних навичок до і після пробного навчання

Таблиця 2.5

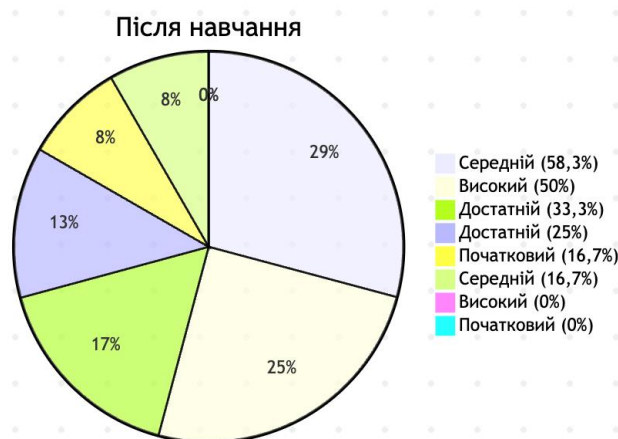
Рівень сформованості	Кількість учнів до навчання (N=12)	Відсоток до навчання	Кількість учнів після навчання (N=12)	Відсоток після навчання

Високий	0	0%	6	50%
Достатній	3	25%	4	33,30%
Середній	7	58,30%	2	16,70%
Початкови й	2	16,70%	0	0%
Загалом	12	100%	12	100%

Для візуального порівняння результатів констатувального та контрольного зрізів, було побудовано діаграму, яка відображає розподіл учнів за рівнями до і після проведення формувального етапу.

Порівняльний розподіл учнів за рівнями сформованості граматичних навичок

Рисунок 2.2

Проведений аналіз результатів пробного навчання підтверджує ефективність розробленої системи вправ на основі індуктивного підходу. Середній бал групи збільшився на 43% (з 13,58 до 19,42), що свідчить про значний прогрес у формуванні граматичних навичок. Кількість учнів з високим та достатнім рівнями сформованості граматичних навичок зросла з 25% до 83,3%, тоді як кількість учнів із початковим та середнім рівнями зменшилась із 75% до 16,7%.

Найбільша позитивна динаміка спостерігається у здатності учнів до продуктивного використання граматичної структури, що було найслабшим місцем на початку експерименту. Це доводить, що індуктивний підхід, який фокусується на усвідомленні правила через контекст та практику, є ефективним інструментом для переведення граматичних знань у стійкі автоматизовані навички.

Таким чином, результати дослідження свідчать про те, що застосування індуктивного підходу в процесі навчання граматики англійської мови у старших класах є доцільним і сприяє підвищенню рівня сформованості граматичних навичок.

2.4. Методичні рекомендації для вчителів щодо застосування індуктивного підходу для навчання граматичного матеріалу

Успіх індуктивного підходу залежить від відповідної організації навчального процесу. У результаті проведеного пробного навчання та аналізу розробленого комплексу вправ сформульовано методичні рекомендації, які можуть бути корисними для вчителів іноземних мов.

На першому етапі презентації граматичного матеріалу відбувається ознайомлення учнів із граматичною структурою в контексті, тобто у природному мовному середовищі. Навчання нової граматичної структури має починатися з її презентації в автентичному мовленнєвому контексті. Рекомендується використовувати актуальний і цікавий для учнів матеріал (діалоги, уривки з тексту, аудіозаписи, відеозаписи), де цільова граматична форма представлена у природний спосіб. Замість традиційного пояснення правила, що характерно для дедуктивного підходу до навчання граматики, доцільно створювати проблемні ситуації, які спонукають учнів до самостійного формулювання граматичних правил. Використання запитань допомагає активізувати аналітичне мислення: «На якій підставі були сформовані ці

речення?», «Яку функцію виконує ця структура?». Для сприяння індуктивному процесу усвідомлення правила доцільно використовувати візуальні засоби, такі як підкреслення, виділення кольором або представлення структури у вигляді таблиць. Це допомагає зосередити увагу учнів на ключових елементах граматичної форми.

На другому етапі відбувається тренування від імітації до автоматизації навички. Цей процес має бути послідовним, із поступовим переходом від репродуктивних вправ (імітація, підстановка) до умовно-комунікативних (доповнення діалогів, трансформація речень). Важливо забезпечити достатню кількість повторень, що сприятиме автоматизації, однак у різноманітній, немонотонній формі. Необхідно акцентувати увагу не лише на правильності утворення граматичної форми, а й на її вживанні у відповідному контексті. Вправи на диференціацію, а також використання прислівників-маркерів є ефективними для розвитку цього вміння. Коли учні розмовляють і працюють разом, наприклад під час інтерв'ю або групових розмов, вони починають використовувати граматику у реальних розмовах.

На третьому етапі застосовується граматична структура, яка вивчається, у мовленні, де головною метою є перехід від автоматизованого до вільного використання граматичних структур. Вчитель повинен створити сприятливу атмосферу для учнів, для вільного вираження думок, щоб учні могли ділитися своїми думками, почуттями, мріями та планами, використовуючи граматичні структури, з якими вони знайомі. Інтеграція навчання граматики з розвитком інших мовленнєвих навичок і умінь. Застосування PresentPerfect у зв'язному письмі (опис досягнень) та усному мовленні (коротка промова про плани) сприяє цілісному розвитку комунікативної компетенції. Завдання, такі як, писати історії на основі фотографій чи складати "список бажань" - є ефективним способом допомогти учням розвивати мовну гнучкість і формувати впевненість у використанні граматики.

Дотримання цих методичних рекомендацій дозволить вчителям ефективно реалізувати індуктивний підхід, сприяючи розвитку усвідомлених,

стійких і гнучких граматичних навичок, які забезпечують правильність і комунікативну доречність мовлення учнів. Застосування індукції в поєднанні з елементами комунікативного підходу сприяє перетворенню навчання граматики з формального в осмислений процес пізнання та використання мови у реальному спілкуванні.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз та експериментальна перевірка підтвердили ефективність розробленої методики формування граматичних навичок на основі індуктивного підходу. На початковому етапі дослідження було виявлено, що більшість учнів 10 класу мають середній та початковий рівні сформованості граматичної компетентності, що виявилось у труднощах із продуктивним вживанням граматичних структур та їх диференціацією. Середній бал групи становив лише 13,58 із 22 можливих.

Для вирішення цієї проблеми було розроблено та апробовано комплекс із 25 вправ, побудованих за принципами індуктивного підходу. Цей комплекс включав три етапи: спостереження, тренування та застосування. На етапі спостереження учні самостійно виводили граматичне правило, аналізуючи автентичні приклади з текстів чи діалогів. На етапі тренування здійснювалась автоматизація навички через вправи на підстановку, трансформацію та доповнення. На етапі застосування – у комунікативних ситуаціях (обговорення, міні-інтерв'ю, короткі письмові завдання) – учні вільно використовували засвоєні структури. Експеримент довів ефективність комплексу для формування стійких граматичних навичок і підвищення мовленнєвої активності.

Аналіз результатів контрольного зрізу засвідчив значний прогрес. Середній бал групи зріс до 19,42, що на 43% більше, ніж початковий показник. Кількість учнів, які досягли високого та достатнього рівнів сформованості граматичних навичок, збільшилась із 25% до 83,3%, тоді як кількість учнів із

низьким рівнем знань зведена до нуля. Найбільш помітною була позитивна динаміка у здатності учнів до продуктивного використання PresentPerfect, що підтверджує, що методика ефективно долає основні проблеми, виявлені на початку експерименту.

На основі отриманих результатів було сформульовано методичні рекомендації для вчителів, які мають на меті допомогти їм у впровадженні індуктивного підходу у навчальний процес. Ці рекомендації охоплюють всі етапи роботи, від презентації матеріалу до оцінювання, і є практичним посібником для формування стійкої граматичної компетенції.

Таким чином, пробне навчання засвідчило, що індуктивний підхід є доцільним та ефективним інструментом для навчання граматики, оскільки він сприяє не механічному запам'ятовуванню, а усвідомленому застосуванню граматичних структур, що є запорукою успішного розвитку іншомовної комунікативної компетенції.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У межах представленої магістерської роботи було здійснено комплексне теоретичне й практичне дослідження проблеми розвитку граматичних навичок учнів старших класів закладів загальної середньої освіти на основі індуктивного підходу. Основним практичним результатом стала розробка та успішна апробація методики формування граматичних навичок із використанням індуктивних прийомів, що забезпечує усвідомлене засвоєння граматичних структур і підвищує рівень автономності учнів у навчальному процесі.

Теоретичний аналіз наукових джерел дав змогу уточнити сутність понять «граматична компетентність», «граматична навичка», «індуктивний підхід», визначити його місце серед сучасних методичних підходів до навчання іноземних мов. Здійснено порівняння традиційного (дедуктивного) та індуктивного підходів, що підтвердило більшу ефективність останнього для розвитку аналітичного мислення та свідомого оволодіння граматиною.

На основі опрацьованого теоретичного матеріалу було створено комплекс із 25 вправ для навчання граматики (на прикладі часу Present Perfect), який реалізує три етапи роботи: спостереження та аналіз, тренування та автоматизація, застосування. Вправи розроблено відповідно до принципів індуктивності, свідомості, комунікативності та поступовості.

Результати пробного навчання підтвердили ефективність запропонованої методики: середній бал експериментальної групи зріс на 43%, а кількість учнів,

які досягли достатнього та високого рівнів сформованості граматичних навичок, збільшилась із 25% до 83,3%.

Практична значущість роботи полягає у створенні систематизованого комплексу вправ та методичних рекомендацій для вчителів англійської мови щодо застосування індуктивного підходу в старших класах. Запропоновані матеріали можуть бути використані у практиці шкільного навчання, на курсах підвищення кваліфікації вчителів, а також у підготовці майбутніх учителів іноземних мов.

Таким чином, проведене дослідження довело, що індуктивний підхід сприяє підвищенню ефективності навчання граматики англійської мови, формуванню свідомих і стійких граматичних навичок, а також розвитку самостійності, критичного мислення й комунікативної компетентності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. Київ : Ленвіт, 2013.

2. Глазунова, Т. В., Лісниченко, А. П., Довгалюк, Т. А. Формування в майбутніх учителів професійних умінь зниження тривожності в учнів у процесі вивчення іноземних мов // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. – 2020. – Vol. 93, Issue 229. – С. 25–28.

3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва ; пер. з англ. О. М. Шерстюк. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.

4. Змієвська, О. О., Довгалюк, Т. А., Глазунов, М. С., Глазунова, Т. В., Кузьміна, С. А., Лісниченко, А. П., Теклюк, Г. П. Підготовка шкільного вчителя нового покоління: теоретичні та практичні аспекти : монографія / за ред. Т. В. Глазунової. – Вінниця : ВДПУ, 2020. – 151 с.

5. Конспект лекцій з дисципліни «Методика навчання іноземних мов» : для студентів 5 курсу ф-ту «Референт-перекладач», які навчаються за спец. 035 Філологія (Переклад) / уклад. І. Ю. Гусленко ; Нар. укр. акад., каф. теорії та практики пер. Харків : Вид-во НУА, 2018. 64 с.

6. Лісниченко, А. П. Розвиток цілепокладальних умінь майбутніх учителів іноземних мов як складова їх підготовки до професійної діяльності // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім.*

Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2019. Вип. 58. С. 126–131.

7. Лісниченко, А. П., Дерун, В. Г. Рефлексивна складова підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до професійної діяльності // *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 4 (82). С. 41–46.

8. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах у структурно-логічних схемах і таблицях : навчальний посібник / С. Ю. Ніколаєва, С. В. Гапонова та ін. Київ : Ленвіт, 2004. 208 с.

9. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.

10. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник / за ред. Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. Київ : Академія, 2010. 328 с.

11. Методична стаття "Guided Discovery: активний метод вивчення граматики" // Linguist.ngl.com.ua. 2024.
URL: <https://linguist.ngl.com.ua/guided-discovery> (дата звернення: 11.03.2025).

12. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і перероб. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.

13. Практикум з методики навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх навчальних закладах : англ. мова, нім. мова, франц. мова, ісп. мова : навчальний посібник / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. ; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Ірпінь : Видавець Романенко Л. Л., 2016. С. 398.

14. Склярєнко Н. К. Методика формування іншомовної граматичної компетенції в учнів загальноосвітніх навчальних закладів // *Іноземні мови*. 2011. № 1. С. 15–25.

15. Склярєнко Н. К. Як навчати сьогодні іноземних мов (концепція) // *Іноземні мови*. 1995. № 1. С. 5–9.

16. ТригубІ. П.
Формування граматичної компетентності студентів немовних спеціальностей В
НЗупроцесівивченняанглійськоїмови //
Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.
2014. № 10, Т. 2. С. 74–77.
17. „A sociocultural rationale for an explicit-inductive approach to
grammar teaching in L2 teacher education” // Teaching Education.
2022. URL: <https://doi.org/10.1080/10476210.2022.2118703> (дата звернення:
09.09.2025)
18. Altakhaineh, A. R. M., Alnajjar, A. K., Alrababa'h, I. H., Al-Hloul,
R. The effects of deductive and inductive approaches on the acquisition of English
demonstratives by Jordanian 4th-grade EFL learners // *Cogent Education*. – 2025.
Vol. 12, No. 1. Article 2495357. DOI:
<https://doi.org/10.1080/2331186X.2025.2495357> (дата звернення: 09.09.2025)
19. Alzu'bi A. M. Effectiveness of inductive and deductive methods in
teaching grammar // *Advances in Language and Literary Studies*. 2015. Vol. 6, no.
2. P. 187–189. URL: <https://doi.org/10.7575/aiac.all.v.6n.2p.187> (дата
звернення: 01.05.2025).
20. Benitez-Correa C., Gonzalez-Torres P., Ochoa-Cueva C., Vargas-
Saritama A. A comparison between deductive and inductive approaches for
teaching EFL grammar to high school students // *International Journal of
Instruction*. 2019. Vol. 12, no. 1. P. 225–236. URL:
<https://doi.org/10.29333/iji.2019.12115a> (дата звернення: 06.03.2025).
21. Caprario M. Guided Discovery Grammar Instruction: A Review of the
Literature with Original Teaching Materials // MA TESOL Collection. 2013. No.
689. URL: https://digitalcollections.sit.edu/ipp_collection/689 (дата звернення:
29.10.2025).
22. Carceles A., Maria I. Benefits of Guided Discovery Grammar
Instruction in the EFL classroom // *Estudios Ingleses*. 2018. No. 93 (Abril). С.
198–203.

23. Celik, B., & Kara, S. *Reaping the fruits of technology-integrated grammar instruction in EFL classes at the tertiary level through Web 2.0 tools.* *Novitas-ROYAL (Research on Youth and Language)*. 2024. 18(1). P. 18–36. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10973103> (дата звернення: 01.10.2025)

24. Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2018.

25. Cynthia, B.; Jebastine, C. I. A Guided Inductive Approach To Teaching Simple Future Tense In English Grammar // *Journal of Language and Linguistic Studies*. 2021. Vol. 17, No. 3. URL: <https://jlls.org/index.php/jlls/article/view/4709> (дата звернення: 10.05.2025).

26. Darussalam A., Fahrinawati F. Improving students' grammar competence through discovery learning for Islamic Education Program // *The Art of Teaching English as a Foreign Language (TATEFL)*. 2023. Vol. 4, no. 2. P. 81–92. URL: <https://doi.org/10.36663/tatefl.v4i2.633> (дата звернення: 29.10.2025).

27. Dovhaliuk, T., Lisnychenko, A., Glazunova, T. Formative assessment as a means of developing reflective and analytical skills of future language teachers // *Advanced Education*. 2022. No. 20. P. 84–90. DOI: 10.20535/2410-8286.253175

28. Ellis R. Current issues in the teaching of grammar: an SLA perspective // *TESOL Quarterly*. 2006. Vol. 40, no. 4. P. 839–840. URL: <https://doi.org/10.2307/40264315> (дата звернення: 10.01.2025).

29. Ellis R. *Language Teaching Research and Language Pedagogy*. Chichester : Wiley-Blackwell, 2012.

30. Ellis R. *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford : Oxford University Press, 2015.

31. Enesi M., Strati E., Trifoni A. Alternative grammar teaching vs. traditional grammar teaching in Albanian tertiary education. *International Journal of Education and Practice*. 2023. Vol. 11, no. 2. P. 279–294. URL: <https://doi.org/10.18488/61.v11i2.3337> (дата звернення: 28.10.2025).

32. Enhancing Low Achievers' EFL Learning with Interactive Digital Technologies / S.-Y. LIN et al. *International Conference on Computers in Education*. 2019. URL: <https://doi.org/10.58459/icce.2019.635> (датазвернення: 01.10.2025).

33. Gerngross G., Puchta H., Thornbury S. Teaching Grammar Creatively. *ELT Journal*. 2007. Vol. 62, no. 4. P. 424–427. URL: <https://doi.org/10.1093/elt/ccn046> (датазвернення: 28.10.2025).

34. Godwin-Jones R. Using mobile technology to develop language skills and cultural understanding // *Language Learning & Technology*. 2018. Vol. 22, No. 3. P. 8–10.

35. Haight C. E., Herron C., Cole S. P. The Effects of Deductive and Guided Inductive Instructional Approaches on the Learning of Grammar in the Elementary Foreign Language College Classroom // *Foreign Language Annals*. 2007. Vol. 40, no. 2. P. 288–310. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1944-9720.2007.tb03202.x> (дата звернення: 08.03.2025).

36. Herron C., Tomasello M. Acquiring Grammatical Structures by Guided Induction // *The French Review*. 1992. Vol. 65, No. 5. P. 708–718.

37. Hu, T.-C., Chao, T.-Y., Yang, W.-H., Lien, Y.-C. Enhancing the grammatical competence of middle school EFL low-achievers through a progressive English syntax teaching program // *Bulletin of Educational Psychology*. 2023. Vol. 55, No. 1. P. 153–180. National Taiwan Normal University, Taipei, Taiwan, R.O.C. DOI: [https://doi.org/10.6251/BEP.202309_55\(1\).0007](https://doi.org/10.6251/BEP.202309_55(1).0007) (датазвернення: 09.09.2025).

38. Irdani N., Fatimah N., Triyoga A. EFL students' strategies in learning grammar online. *Teaching English as a Foreign Language Journal*. 2022. Vol. 1, no. 2. P. 152–159. URL: <https://doi.org/10.12928/tefl.v1i2.256> (датазвернення: 28.10.2025).

39. Jean G., Simard D. Deductive versus inductive grammar instruction: investigating possible relationships between gains, preferences and learning styles

// *System*. 2013. Vol. 41, no. 4. P. 1023–1042. URL: <https://doi.org/10.1016/j.system.2013.10.008> (дата звернення: 08.05.2025).

40. Kolat, H. Deductive vs. inductive approach on English grammar teaching for elementary students // *ABMYO Dergisi*. – 2009. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/746136> (дата звернення: 28.08.2025).

41. Krashen S. D. The comprehension hypothesis extended // *Input matters* / T. Piske, M. Young Scholten (eds.). Bristol : Multilingual Matters, 2009. P. 81–94.

42. Larsen-Freeman D. Research into practice: grammar learning and teaching // *Language Teaching*. 2015. Vol. 48, no. 2. P. 263–280. URL: <https://doi.org/10.1017/s0261444814000408> (дата звернення: 11.01.2025).

43. Latifah, N. W. Inductive and deductive approaches to teaching grammar for young learners at elementary school in East Lombok: A teacher's perspective and practice// *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*. 2023. Vol. 10, Issue 10. URL: <http://dx.doi.org/10.18415/ijmmu.v10i10.5079>

44. Lightbown P. M., Spada N. *How Languages are Learned*. Oxford : Oxford University Press, 2013.

45. Lisnychenko, A., Dovhaliuk, T., Khamaska, N., & Glazunova, T. Foreign Language Anxiety: Classroom VS Distance Learning // *Universal Journal of Educational Research*. 2020. Vol. 8, No. 12. P. 6684–6691. DOI: 10.13189/ujer.2020.081233

46. Liu L. English Pedagogical Grammar: Teaching Present Perfect and Present Perfect Continuous by Deductive and Inductive Approaches. *Studies in English Language Teaching*. 2020. Vol. 8, no. 3. P. p138. URL: <https://doi.org/10.22158/selt.v8n3p138> (дата звернення: 25.08.2025).

47. Nation I. S. P., Newton J. *Teaching ESL/EFL Listening and Speaking*. New York : Routledge, 2009.

48. Noveria A. The Effects of Inductive-Deductive Grammar Instruction on Students' Grammatical Accuracy. *ELS Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*. 2021. Vol.4, no. 3. P. 316–321. URL: <https://doi.org/10.34050/elsjish.v4i3.18123> (дата звернення: 21.07.2025).

49. Obeidat M., Alomari M. The effect of inductive and deductive teaching on EFL undergraduates' achievement in grammar at the Hashemite University in Jordan // *International Journal of Higher Education*. 2020. Vol. 9, no. 2. URL: <https://doi.org/10.5430/ijhe.v9n2p280> (дата звернення: 08.04.2025).

50. Prince M. J., Felder R. M. Inductive teaching and learning methods: Definitions, comparisons, and the research bases // *Journal of Engineering Education*. 2006. P. 123–138.

51. Retty, A. N., Martono, M., & Sarosa, T. *The effectiveness of using inductive method in teaching English grammar*. *English Education Journal*. 2019. 7(1). P. 98. DOI: <https://doi.org/10.20961/eed.v7i1.35840>

52. Richards J. C., Reppen R. *Towards a Pedagogical Grammar*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014.

53. Shirav A., Nagai E. The Effects of Deductive and Inductive Grammar Instructions in Communicative Teaching // *English Language Teaching*. 2022. Vol. 15, no. 6. P. 102–110. URL: <https://doi.org/10.5539/elt.v15n6p102> (дата звернення: 27.10.2025).

54. Sik K. Tradition or modernism in grammar teaching: deductive vs. inductive approaches // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 197. P. 2141–2144. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.07.340> (дата звернення: 10.05.2025).

55. Students' perceptions and experiences about the combined inductive-deductive approach// *International Journal of English Learning and Education*. 2022. URL: <https://pubs2.ascee.org/index.php/ijele/article/view/1046> (дата звернення: 21.07.2025).

56. Thornbury S. *How to Teach Grammar*. Harlow : Pearson Education Ltd., 1999.

57. Ur P. *A Course in Language Teaching: Practice and Theory* (2nd ed.). Cambridge : Cambridge University Press, 2012.
58. Ur, P. *Grammar Practice Activities*. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 312 p.
59. Vez López, E., Abad Pérez, L. Implementing inductive grammar instruction with college students taking online English classes // *Enletawa Journal*. 2024. Vol. 17, No. 1. P. 1–18. Colombia–Mexico. DOI:<https://doi.org/10.19053/uptc.2011835X.17610>(датазвернення: 21.09.2025).
60. Walter, C. *Teaching grammar inductively*. British Council / TeachingEnglish, 2015. URL:https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/teaching_grammar_inductively2.pdf
61. Wong C. H., Wong M. C., Tang S. L. Examining the Effectiveness of Adopting an Inductive Approach to the Teaching of English Grammar // Ning Po College.2012.URL: <http://teylworkshop.pbworks.com/w/file/fetch/72113360/Teaching%20Grammar.pdf>(дата звернення: 29.10.2025).
62. Yamshynskaya N., Kryukova Y., Dukhanina N. The effectiveness of teaching English grammar by using the deductive model and inductive approaches // *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Педагогічні науки*. 2023. No. 2 (55). P. 43–49. URL: <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.2.7> (дата звернення: 08.03.2025).
63. Zhong X., Wakat G. Enhancing grammar proficiency of EFL learners through corpus-integrated lessons. *Ampersand*. 2023. P. 100139. URL: <https://doi.org/10.1016/j.amper.2023.100139> (датазвернення: 28.10.2025).
64. Zhou K. *An Inductive Approach to English Grammar Teaching* // HKBU Papers in Applied Language Studies. 2008. Vol. 12. California State University, East Bay.
65. Zubair Malla A., Majeed Abbo N. Efficiency of deductive and inductive approaches to teaching English grammar // *Journal of University of Raparin*.

2024. Vol. 11, no. 3. P. 283–301. URL:
[https://doi.org/10.26750/vol\(11\).no\(3\).paper12](https://doi.org/10.26750/vol(11).no(3).paper12) (дата звернення: 10.05.2025).